

A Qualitative Exploration of Singleness in Iran: A Reflective Choice within Structural Constraints

Ayoub Sakhaei

Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, Kashan University, Kashan, Iran/ Sakhaei@kashanu.ac.ir

Abstract

Marriage is one of the most fundamental stages of human life and a cornerstone of social reproduction. However, the postponement of marriage and the rising prevalence of singleness—particularly among adults—have become significant social concerns. This study aims to explore the lived experiences of single adult men and women and to analyze the relationship between individual choice and structural constraints. Adopting a qualitative approach and employing grounded theory methodology, the study was conducted among 28 single men and women aged over 35 residing in Tehran. Data were collected through semi-structured interviews. The findings indicate that singleness is shaped through the interaction of economic and cultural pressures, changing individual values and attitudes, experiences of unsuccessful romantic relationships, and socio-cultural norms. The core category of the study is identified as “singleness as a reflective choice within structural constraints.” The results suggest that individuals, through rational assessment of structural limitations and the exercise of personal agency, choose singleness as a logical and low-risk life strategy. This study demonstrates that a meaningful understanding of singleness requires situating it within the dynamic interaction between individual choice and socio-cultural conditions.

Keywords: Singleness; Reflective Choice; Structural Constraints; Lived Experience; Grounded Theory.

Social Problems of Iran, Vol. 17, No. 2, Summer 2026

Received: 25/02/2026 Accepted: 12/05/2026 Pages 171–211

Extended Abstract

1. Introduction

Marriage has traditionally occupied a central position in individual life, family formation, and social reproduction in Iranian society. In recent decades, however, substantial transformations have occurred in intimate relationships, family formation, and individual life courses. Singlehood has consequently become a significant social phenomenon with demographic, cultural, familial, and policy implications. Yet non-marriage encompasses heterogeneous situations: some individuals remain unmarried because of economic insecurity, unstable employment, or limited opportunities, whereas others increasingly regard singlehood as a meaningful and consciously chosen way of organizing their lives.

This distinction raises a central sociological question concerning the relationship between individual agency and structural constraint. Agency-oriented approaches emphasize educational attainment, women's financial independence, individualism, changing lifestyles, and the redefinition of marriage as factors expanding the possibility of choosing singlehood. Structural approaches, by contrast, emphasize economic pressures, employment insecurity, gender inequalities, cultural expectations, and the increasing costs of marriage. From this perspective, what appears to be individual choice may partly represent a response to circumstances that make marriage uncertain, costly, or risky. Although previous studies have examined individual, economic, cultural, and structural determinants of delayed marriage and singlehood, less attention has been paid to how adults themselves interpret and negotiate the relationship between choice and constraint. The present study therefore examines how single adult women and men interpret their situation and how individual agency interacts with economic, cultural, familial, and institutional constraints. Drawing on reflexivity, agency–structure relations, life course, and changing cultural and normative patterns of marriage, the study asks how singlehood is constructed as a lived and meaningful social experience in contemporary Iran.

2. Methodology

The study employed grounded theory to conceptualize the social processes underlying singlehood. Grounded theory was selected because the purpose was to develop an explanatory conceptual model grounded in participants' lived experiences rather than test a predetermined theoretical proposition.

Data were collected through semi-structured, in-depth interviews with 28 single women and men over the age of 35 residing in Tehran. Participants were selected through purposive, theoretical, and snowball sampling. Purposive sampling identified participants meeting the criteria; theoretical sampling enriched categories; and snowball sampling facilitated access. Data collection continued until theoretical saturation. Four additional interviews were conducted after the twenty-fifth interview to ensure that no substantially new concepts emerged.

Interview data were analyzed through open, axial, and selective coding. Open cod-

A Qualitative Exploration of Singleness in Iran

ing generated initial concepts through line-by-line examination of transcripts. Axial coding grouped related concepts into abstract categories and examined their relationships. Selective coding integrated the central categories into a grounded theoretical model and identified the core category. Ethical principles included informed consent, confidentiality, and protection of identities. Credibility, transferability, dependability, and confirmability were supported through prolonged engagement, continuous review of coding, participant discussions, documentation of methodological decisions, and grounding interpretations in interview data.

3. Findings

The overall findings indicate that adult singlehood cannot be explained either as a purely individual preference or as a direct consequence of structural deprivation. Rather, it emerges through a dynamic process in which structural conditions shape available choices, while individuals interpret, evaluate, and respond to those conditions. The grounded theory identifies “reflective choice of singleness within structural constraints” as the core category. It integrates the causal, contextual, intervening, strategic, and consequential dimensions of participants’ experiences and explains how singlehood becomes a life strategy.

Three causal conditions were identified. The first was economic insecurity, including unstable employment, insufficient income, declining perceptions of economic adequacy, and increasing marriage costs. Economic uncertainty raises perceived marital risks and encourages postponement until a minimum level of financial and occupational security is achieved. The second was reflective agency in the pursuit of self-realization. Participants continuously evaluated marriage in relation to personal goals, values, autonomy, and life trajectories. When marriage appeared incompatible with these priorities, postponement or avoidance became a consciously considered option. The third was experiences of unsuccessful intimate relationships, which could reduce trust, increase fear of commitment, and make continued singlehood appear protective and lower-risk. Contextual conditions included weak state support for marriage, re-defined gender norms, positive media representations of singlehood, and increasing social acceptance of single lifestyles. Limited institutional support for employment, housing, financial assistance, and welfare increases the material and psychological costs of marriage. Changing gender expectations can also make traditional marital roles inconsistent with some individuals’ aspirations. Increasing social acceptance reduces stigma and normative pressure associated with remaining unmarried.

Two intervening conditions were identified: conflicting family expectations and social capital within networks of single peers and friends. Families can simultaneously provide pressure and support. Persistent pressure to marry may intensify psychological tension, whereas acceptance of individual choices can provide emotional security and strengthen the experience of singlehood as a meaningful decision. Networks of single peers provide emotional support, alternative models of adulthood, and opportunities to normalize non-marital life, thereby reducing pressure and strengthening reflective agency.

Participants employed four strategies: redefining singlehood, normative autonomy, postponement of marriage, and non-normative relationships. Redefining singlehood involves challenging marriage-centered definitions of adulthood and viewing singlehood as a legitimate life trajectory. Normative autonomy involves selectively distancing oneself from dominant expectations and organizing life around personally defined values. Postponement prioritizes occupational stability, financial independence, personal development, or other goals before marriage. Non-normative relationships represent attempts to manage emotional and intimate needs without fully conforming to expectations of formal marriage. The consequences were ambivalent. Singlehood could generate identity ambiguity, tension between personal aspirations and dominant norms, and psychological pressure resulting from incomplete social acceptance. At the same time, it could facilitate reconsideration of values, lifestyle reorganization, individual growth, self-awareness, and autonomy. Reflective singlehood is therefore neither entirely cost-free nor permanently settled; individuals may experience autonomy alongside continuing tension with marriage-centered expectations.

4. Conclusion

The findings suggest that adult singlehood in contemporary Iran is a dynamic, temporal, and reflexive social process rather than either a simple individual preference or a straightforward consequence of structural exclusion. The core category demonstrates that agency and structure are analytically inseparable. Economic insecurity, employment instability, changing gender norms, weak institutional support, previous relationship experiences, and evolving cultural representations constrain available options, while individuals interpret these conditions and develop strategies for managing uncertainty. The study's theoretical contribution lies in moving beyond the dichotomy between "chosen" and "imposed" singlehood. Singlehood may become a reflective response to structural uncertainty in which individuals assess the costs, risks, opportunities, and meanings of marriage against personal goals and available alternatives. Remaining single can therefore function as a rational, context-dependent strategy for maintaining autonomy and managing economic, occupational, emotional, and normative uncertainty. However, continuing identity ambiguity and individual-social tensions demonstrate that agency operates within social structures.

Accordingly, policies should not be limited to encouraging marriage or treating singlehood as a social deficit. A more adequate approach requires attention to economic insecurity, employment instability, housing costs, inadequate institutional support, and gendered expectations that shape people's capacity to form and sustain intimate relationships. It should also recognize diverse life courses and individuals' capacity to make reflective decisions concerning marriage and family formation. Understanding singlehood in Iran therefore requires shifting attention from whether individuals "choose" or "fail to marry" toward how they construct, negotiate, and continually reconsider life choices within changing structural conditions.

Keywords: Singleness; Reflective Choice; Structural Constraints; Lived Experience; Grounded Theory.

واکاوی کیفی تجردزیستی در ایران؛ انتخابی بازاندیشانه در بستر محدودیت‌های ساختاری

ایوب سخائی^۱

چکیده

ازدواج یکی از بنیادی‌ترین مراحل زندگی انسان و زیربنای حیات اجتماعی است، اما تأخیر در ازدواج و افزایش تجرد، به‌ویژه در میان بزرگسالان، به یکی از دغدغه‌های اجتماعی مهم تبدیل شده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی تجربه زیسته زنان و مردان مجرد بزرگسال و تحلیل نسبت میان انتخاب فردی و محدودیت‌های ساختاری، از رویکرد کیفی و روش نظریه زمینه‌ای استفاده کرده است. مشارکت‌کنندگان تحقیق شامل ۲۸ زن و مرد مجرد بالای ۳۵ سال شهر تهران بودند که با روش نمونه‌گیری هدفمند و استراتژی حداکثر تنوع انتخاب شدند و داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته گردآوری شد. یافته‌ها نشان داد که «تجردزیستی به مثابه انتخابی بازاندیشانه در بستر محدودیت‌های ساختاری» به عنوان مقوله محوری پژوهش، نتیجه تعامل میان فشارهای اقتصادی و فرهنگی، تغییر ارزش‌ها و نگرش‌های فردی، تجربه روابط عاطفی ناموفق و هنجارهای اجتماعی-فرهنگی است و از این رو برای درک واقعی تجردزیستی، باید آن را در چارچوب تعامل میان انتخاب فردی و شرایط اجتماعی-فرهنگی تحلیل کرد؛ چه بسا افراد با ارزیابی عقلانی محدودیت‌های ساختاری و بهره‌گیری از عاملیت فردی، تجرد را به عنوان راهبردی منطقی و کم‌ریسک انتخاب می‌کنند.

کلیدواژگان: تجردگرایی، انتخاب بازاندیشانه، محدودیت‌های ساختاری، تجربه زیسته، نظریه زمینه‌ای.

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران/ Sakhaei@kashanu.ac.ir

۱. بیان مسئله

جامعه ایران در سال‌های اخیر شاهد تحولات چشمگیری در الگوهای زیستی و روابط فردی بوده است که از جمله آن‌ها می‌توان به ظهور و گسترش پدیده تجردگرایی اشاره کرد. این رویکرد، به معنای انتخاب آگاهانه مجرد بودن به عنوان یک سبک زندگی یا ترجیح زیستی است که با الگوهای سنتی که ازدواج را اساس حیات اجتماعی و انتقال ارزش‌ها می‌دانست، متفاوت است (میرزایی و قربانی، ۱۳۹۴).

مطالعات آماری چهار دهه اخیر در ایران، روندی شتابان در نرخ مجرد قطعی را نشان می‌دهد، به طوری که این نرخ نسبت به چهار دهه گذشته حدود ۷ برابر افزایش یافته است. این روند صعودی، به طور خاص در میان زنان مشهود است و ریشه در دگرگونی‌های ساختاری و نگرشی دارد. نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که الگوی اولویت‌های زندگی زنان دستخوش تغییر بنیادین شده و ترجیحات آن‌ها به ترتیب به سمت تحصیل، اشتغال و سپس ازدواج متمایل گشته است (شکریگی، ۱۴۰۴). این تحولات شتابان اجتماعی، پارادایم‌های سنتی مرتبط با ازدواج و تشکیل خانواده را به چالش کشیده است. در این گذار، تجردگرایی از وضعیتی انفعالی ناشی از فقدان شرایط ازدواج، به پدیده‌ای اجتماعی فعال و تأثیرگذار بدل شده است.

با این حال، نگاه به پدیده تجرد در جامعه ایران نیازمند احتیاط مفهومی است، چرا که هم‌ارز دانستن هرگونه وضعیت عدم ازدواج با تجردگرایی تقلیل‌گرایانه است. این مفهوم، طیف ناهمگنی از وضعیت‌های زیستی را در برمی‌گیرد که هرکدام انگیزه‌ها و معانی متفاوتی دارند. در یک سو، افرادی قرار دارند که به دلیل فشارهای ساختاری و اقتصادی (مانند تورم یا بی‌ثباتی شغلی)، ناخواسته در وضعیت تعلیق ازدواج قرار گرفته‌اند.

در سوی دیگر، الگوهای نوظهوری از زندگی مشترک بدون عقد رسمی (مانند هم‌باشی) یا زیست‌های مستقل فردی مشاهده می‌شود که هرچند در آمارهای رسمی، مجرد محسوب می‌شوند، اما واجد منطق زیستی متفاوتی نسبت به مجرد سنتی هستند. تنها در صورتی می‌توان از تجردگرایی به عنوان یک سبک زندگی بازاندیشانه سخن گفت که فرد در مواجهه با هنجارهای مسلط، عاملیت آگاهانه‌ای را در انتخاب مجرد به عنوان ترجیح زیستی خود به کار گرفته باشد. نادیده گرفتن این شقوق جایگزین و پیچیدگی نسبت میان انتخاب، اجبار و هنجار، مانع از درک عمق تحولات خانواده در ایران می‌شود و این تحولات در خانواده، خود ریشه در عوامل کلان‌تری دارد.

تحولات ناشی از فرایندهای توسعه و نوسازی در جوامع معاصر، همراه با تغییرات سریع در شرایط اقتصادی، الگوهای اشتغال و ساختارهای اجتماعی، موجب دگرگونی در الگوی ازدواج و در بسیاری از موارد، به تأخیرافتادن آن شده است (روبیو، ۲۰۱۴؛ کلاته‌ساداتی و همکاران، ۱۴۰۲). این تحولات به تدریج به افزایش سن ازدواج، کاهش نرخ آن و گسترش اشکال متنوع‌تری از زیست فردی انجامیده و توجه فزاینده پژوهش‌گران علوم اجتماعی را به خود جلب کرده است. با وجود این تغییرات، در بسیاری از جوامع به‌ویژه جوامع درحال‌گذار ازدواج همچنان هنجاری مسلط و یکی از شاخص‌های اصلی بلوغ اجتماعی، ثبات هویتی و موفقیت فردی تلقی می‌شود. در چنین بستری، خروج از این الگوی هنجاری، ازجمله تجرد طولانی مدت یا تجرد قطعی، اغلب با اشکال مختلفی از فشارهای اجتماعی، انتظارات فرهنگی و حتی برچسب‌زنی همراه است (ساروخانی، ۱۳۹۸؛ عبدالحی، ۱۴۰۰). از همین رو، تجرد نه صرفاً یک وضعیت فردی، بلکه موقعیتی اجتماعی است که در معرض قضاوت‌ها، هنجارها و ارزش‌های مسلط جامعه قرار دارد.

در ادامه همین روند، افزایش شمار افراد در وضعیت تجرد و حساسیت‌های فرهنگی پیرامون آن موجب شده است که تجرد از سطح یک تجربه صرفاً فردی فراتر رود و به‌عنوان مسئله‌ای اجتماعی مطرح شود. همین حساسیت‌ها، به‌ویژه در سنین متعارف ازدواج، تجرد را از یک وضعیت شخصی به موضوعی با ابعاد اجتماعی و حتی سیاستی تبدیل کرده است. درواقع تجرد در جامعه معاصر ایران، دیگر صرفاً یک وضعیت فردی خارج از هنجار ازدواج نیست، بلکه خود به‌مثابه یک پدیده اجتماعی روبه‌گسترش، بازتاب‌دهنده تحولات عمیق‌تر فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی است. در سال‌های اخیر، افزایش تعداد افراد مجرد در برخی گروه‌های سنی، در گفتمان‌های رسمی و رسانه‌ای غالباً با نگرانی‌هایی نظیر تضعیف نهاد خانواده، تشکیل شکل‌های جدید خانواده، کاهش نرخ باروری و تأثیر آن بر ساختار جمعیتی آینده و بروز اشکال نوینی از روابط اجتماعی و شبکه‌های حمایتی غیررسمی همراه شده است (روبیو، ۲۰۱۴). این نوع بازنمایی‌ها، تجرد را در جایگاهی مسئله‌مند قرار می‌دهند و آن را پدیده‌ای نیازمند تبیین، مدیریت و مداخله اجتماعی معرفی می‌کنند. در چنین زمینه‌ای، پدیده تجردگرایی، نه تنها پیامدهای قابل توجهی در حوزه‌های جمعیتی، خانوادگی و بازتولید اجتماعی به همراه داشته، بلکه به عرصه‌ای مناقشه‌برانگیز در تحلیل‌های علمی، سیاست‌گذاری اجتماعی و گفتمان‌های عمومی تبدیل شده است.

مسئله اصلی این پژوهش، ناشی از همین پیامدهای چندوجهی و پیچیدگی درک علل آن است. پرسش محوری این مناقشه آن است که آیا مجردگرایی حاصل انتخابی آگاهانه و مبتنی بر ترجیحات فردی و تغییرات ارزشی است، یا آن که باید آن را بیش از هر چیز پیامد محدودیت‌ها و فشارهای ساختاری دانست که امکان ازدواج را برای افراد کاهش داده‌اند.

در یک سوی این مناقشه، رویکردهایی قرار دارند که با تأکید بر عاملیت فردی و دگرگونی ارزش‌ها، افزایش مجرد را تبیین می‌کنند. بر اساس این دیدگاه، افزایش سطح تحصیلات (ساروخانی، ۱۳۹۸؛ ترابی و شمس قهرفرخی، ۱۴۰۰؛ استیو و همکاران، ۲۰۱۲^۱)، استقلال مالی زنان (ترابی و شمس قهرفرخی، ۱۴۰۰؛ گنجی و همکاران، ۱۴۰۰؛ سدهانت و باوانا، ۲۰۲۳^۲)، گسترش فردگرایی (رشوند سرخکوله و وجدانی، ۱۳۹۹؛ سانتوس و همکاران، ۲۰۱۷^۳)، تغییر سبک‌های زندگی (طیب‌نیا و همکاران، ۱۴۰۲؛ ترابی و شمس قهرفرخی، ۱۴۰۰) و بازتعریف معنا و کارکرد ازدواج (غلامی و میرحسینی، ۱۴۰۰)، موجب شده است که برخی از افراد، آگاهانه و ترجیحی، مجرد را به عنوان شیوه‌ای از زیست اجتماعی انتخاب کنند. در این چارچوب، مجردگرایی نه نشانه بحران اجتماعی، بلکه بیان‌گر نوعی بازاندیشی در روابط صمیمی و تعهدات خانوادگی تلقی می‌شود.

در سوی دیگر، دیدگاه‌های ساختاری بر این باورند که آنچه به عنوان انتخاب بازنمایی می‌شود، اغلب واکنشی ناگزیر به محدودیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. فشارهای اقتصادی و مالی (ودن برگ و ورباکل، ۲۰۲۲^۴؛ دایکسترا و پورتمن، ۲۰۱۰^۵)، ناامنی شغلی (یووهارا، ۲۰۲۰^۶؛ جوشی و همکاران، ۲۰۰۹^۷)، نابرابری‌های جنسیتی (رشوند سرخکوله و وجدانی، ۱۳۹۹؛ مندیولا و کورتینا، ۲۰۲۵^۸؛ استیو و همکاران، ۲۰۲۰^۹)، انتظارات فرهنگی (کووال

1. Esteve et al.
2. Sidhant & Bhawna
3. Santos et al.
4. Van den Berg & Verbakel
5. Dykstra & Poortman
6. Yu & Hara
7. Joshi et al.
8. Mendiola & Cortina
9. Esteve et al.

و آدامزیک،^۱ ۲۰۲۵) و افزایش هزینه‌های مادی و نمادین ازدواج (شوباند،^۲ ۲۰۲۵) موجب می‌شوند تا امکان ازدواج برای بسیاری محدود شود. از این منظر، تجردگرایی بیش از آن‌که تصمیمی آزادانه باشد، واکنشی ناگزیر به شرایط ساختاری نامساعدی است که امکان تحقق ازدواج پایدار را محدود می‌کند. در این رویکرد، تأکید بر انتخاب فردی می‌تواند به پنهان‌سازی ریشه‌های ساختاری مسئله بینجامد.

شایان ذکر است با وجود گسترش پژوهش‌ها در زمینه تجرد و تأخیر در ازدواج، هنوز به‌طور روشن مشخص نیست که در تجربه زیسته افراد، نسبت میان عاملیت فردی و ساختارهای اجتماعی چگونه شکل می‌گیرد. پرسش اصلی این است که آیا افراد مجرد، وضعیت تجرد خود را عمدتاً نتیجه انتخاب آگاهانه و ترجیحات شخصی می‌دانند یا آن را پیامد محدودیت‌ها و موانع بیرونی تلقی می‌کنند. همچنین روشن نیست که این دو عامل، یعنی عاملیت فردی و محدودیت‌های ساختاری، الزاماً در تقابل با یکدیگر قرار دارند یا می‌توانند به‌طور هم‌زمان و در سطوح مختلف بر تجربه تجرد تأثیرگذار باشند. افزون‌براین، نحوه بازنمایی تجرد در گفتمان‌های اجتماعی و رسانه‌ای ممکن است مرز میان انتخاب و اجبار را مبهم سازد و بر ادراک افراد از موقعیت خود اثرگذار باشد. این پژوهش با اتخاذ رویکردی نظری مبتنی بر تعامل میان عاملیت فردی و ساختارهای اجتماعی (مانند نظریه ساختاربندی^۳ گیدنز^۴)، تلاش می‌کند تا این پیچیدگی‌ها را واکاوی کند. بدین ترتیب، پژوهش حاضر تلاش می‌کند شکاف‌های موجود در فهم پیچیدگی‌های تجردگرایی را شناسایی کرده و پرسش‌های کلیدی مرتبط با تعامل میان انتخاب فردی و محدودیت‌های ساختاری را مورد واکاوی قرار دهد. این پژوهش می‌کوشد نشان دهد که تجردگرایی چگونه در تجربه زیسته افراد، در تعامل میان انتخاب آگاهانه و محدودیت‌های ساختاری شکل می‌گیرد و چه عوامل اجتماعی و فرهنگی در برجسته‌شدن هر یک از این دو ساحت نقش دارند.

۲. ملاحظات نظری و مفهومی

این پژوهش با اتخاذ رویکرد نظریه زمینه‌ای هدایت می‌شود. این رویکرد که هدف اصلی

1. Kowal & Adamczyk

2. Shobande

3. Structuration theory

4. Giddens

آن تولید نظریه از دل داده‌های تجربی و تجربه زیسته کنشگران اجتماعی است، به ما امکان می‌دهد تا پدیده‌های اجتماعی را از منظر کسانی که در بطن آن‌ها زندگی می‌کنند، درک کنیم (اشتراوس و کوربین،^۱ ۱۳۸۵). برخلاف رویکردهای سنتی که با چارچوب‌های نظری از پیش تعیین شده آغاز می‌کنند، نظریه زمینه‌ای بر اهمیت پرهیز از پیش‌فرض‌های نظری صلب تأکید دارد. با این حال، این بدان معنا نیست که پژوهش‌گر بدون هیچ‌گونه آمادگی تحلیلی وارد عرصه تحقیق می‌شود. بلکه، پژوهش‌گر با مفاهیم کلی و غیرتجویزی که به عنوان مفاهیم حساس‌کننده عمل می‌کنند، حساسیت تحلیلی خود را در مواجهه با داده‌ها افزایش می‌دهد. این مفاهیم، مانند فیلترهایی عمل می‌کنند که توجه پژوهش‌گر را به جنبه‌های خاصی از پدیده جلب کرده و او را در مسیر مفهوم‌پردازی و ساخت مقوله‌های نظری هدایت می‌کنند (محمدپور، ۱۳۹۰). در این پژوهش، مفاهیم حساس‌کننده زیر به عنوان محورهای اصلی تحلیل در نظر گرفته شده‌اند؛

۱) **بازاندیشی:** این مفهوم که گیدنز (۱۳۹۶) آن را به عنوان ویژگی بنیادین مدرنیته متأخر مطرح می‌کند، به فرایند مداوم ارزیابی، تفسیر و بازنگری در دانش و تجربیات فردی اشاره دارد. در چارچوب این پژوهش، بازاندیشی به ماکمک می‌کند تا درک کنیم چرا تصمیمات زیستی مانند ازدواج و تشکیل خانواده دیگر بدیهی و هنجارمند تلقی نمی‌شوند و نیازمند ارزیابی عقلانی و مستمر از سوی فرد هستند. در این دیدگاه، تجرد نه به عنوان یک انحراف یا شکست هنجاری، بلکه به عنوان یکی از گزینه‌های ممکن و معنادار در مدیریت پیچیدگی‌های زندگی فردی در جامعه معاصر ایران فهمیده می‌شود. این مفهوم، زمینه را برای درک این نکته فراهم می‌آورد که کنشگران چگونه با تأمل بر شرایط خود، به انتخاب‌های متفاوتی در حوزه روابط و تشکیل خانواده دست می‌یابند.

۲) **رابطه عاملیت فردی و ساختار اجتماعی:** تعامل میان ظرفیت‌های فردی کنشگران (عاملیت) و محدودیت‌ها و فرصت‌های محیطی (ساختار) همواره یکی از محورهای کلیدی در جامعه‌شناسی بوده است. با ارجاع به دیدگاه‌های گیدنز (۱۳۹۶) و کاظمی (۱۳۹۸) در تحلیل ساختارهای اجتماعی، ما در این پژوهش کنشگران را نه صرفاً بازیگران منفعل در برابر ساختارهای اقتصادی، نهادی و فرهنگی، بلکه عاملانی تفسیرگر، انتخاب‌گر و بازتعریف‌کننده موقعیت‌های خود در نظر می‌گیریم. بنابراین، تجرد نه به عنوان محصولی صرفاً ناشی از اجبار ساختاری (مانند مشکلات اقتصادی یا کمبود فرصت‌های شغلی) و

1. Strauss & Corbin

نه به عنوان نتیجه‌ای صرفاً فردگرایانه و ناشی از انتخاب‌های لیبرال، بلکه به عنوان حاصل تعامل پویا و دیالکتیکی میان عاملیت بازاندیشانه فرد و شرایط ساختاری حاکم تبیین می‌شود. این دیدگاه به ما کمک می‌کند تا پیچیدگی‌های تجربه تجرد را در بستر اجتماعی-فرهنگی ایران معاصر درک کنیم.

۳) مسیر زندگی: به عنوان یک جهت‌گیری تحلیلی مکمل، مفهوم مسیر زندگی به ما کمک می‌کند تا از نگاهی خطی و تقلیل‌گرایانه به پدیده‌های اجتماعی فاصله بگیریم. این مفهوم تأکید دارد که گذار به بزرگ‌سالی و تصمیم‌گیری‌های مرتبط با ازدواج و خانواده، تجربه‌هایی متکثر، سیال، وابسته به زمینه و غیرخطی هستند (محسنی‌تبریزی، ۱۳۹۴) در این چارچوب، تجرد می‌تواند نه یک وضعیت ثابت، بلکه یک مرحله موقت، متأخر، یا حتی یک استراتژی هدفمند و راهبرانه در مسیر کلی زندگی فرد تلقی شود که معناداری خاص خود را در طول زمان پیدا می‌کند. این دیدگاه، انعطاف‌پذیری و پویایی تجارب زیسته کنشگران را در قبال هنجارهای سنتی و انتظارات اجتماعی برجسته می‌سازد.

۴) تحول فرهنگی و تغییر ارزش‌ها: مطابق با نظریه تحول فرهنگی اینگلهارت^۱ (۱۴۰۰)، جوامع در گذر از مدرنیته به سمت مدرنیته متأخر، از ارزش‌های مادی (بقا و سنت) به سمت ارزش‌های ابرازگرایانه (توسعه فردی و خودشکوفایی) حرکت می‌کنند. در ایران معاصر، این دگردیسی در نهاد خانواده و ازدواج، با گسترش آموزش عالی و تغییر در نقش‌های جنسیتی، بستری را فراهم آورده که در آن، ازدواج دیگر نه یک ضرورت وجودی، بلکه یک انتخاب در میان سایر گزینه‌های زندگی است.

در مقام جمع‌بندی باید گفت این پژوهش برای عبور از سطح توصیفی و رسیدن به لایه‌های تبیینی، چهار مفهوم حساس‌کننده را در قالب یک شبکه مفهومی پیوند می‌دهد. در رأس این شبکه، «تحولات فرهنگی» (بر پایه نظریه اینگلهارت) قرار دارد، گذار از ارزش‌های بقا به ارزش‌های ابرازگرایانه در ایران، موجب فروپاشی بدیهی بودن ازدواج و تحریک «بازاندیشی» (گیدنز) در کنشگران شده است. این بازاندیشی، فرد را وادار می‌کند تا در بستر سیال و غیرخطی «مسیر زندگی»، تجرد را نه یک وضعیت ثابت، بلکه یک استراتژی راهبرانه بازتعریف کند. در نهایت، تجردزیستی به عنوان حاصل دیالکتیک میان «عاملیت فردی و ساختار اجتماعی» تبیین می‌شود، جایی که کنشگر با استفاده از عاملیت تفسیرگر خود، تجرد را به عنوان راهبردی برای مدیریت محدودیت‌های ساختاری برمی‌گزیند.

1. Inglehart

شایان ذکر است که هدف از به کارگیری این ملاحظات نظری، آزمون یا تأیید نظریه های موجود به معنای سنتی آن نیست، بلکه هدف اصلی، افزایش حساسیت تحلیلی پژوهشگر نسبت به پیچیدگی های پدیده مجرد در جامعه ایران است. این مفاهیم حساس کننده، به جای ارائه پاسخ های از پیش تعیین شده، بستری فراهم می آورند تا با مفهوم پردازی دقیق از دل داده های تجربی، پرسش های درست مطرح شده و زمینه های لازم برای بر ساخت مقوله هسته ای و تبیین فرایندهای کنش اجتماعی فراهم گردد. بدین ترتیب، این چارچوب نظری ماهیت تحلیلی-تبیینی پژوهش را تقویت کرده و آن را از یک مطالعه صرفاً توصیفی متمایز می سازد.

۳. پیشینه تجربی

سبزه ای و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان «تجردگرایی در بین مردان مجرد طبقه متوسط شهری» به بررسی درک و تجربه های مردان مجرد بالای ۳۰ سال ساکن چهار کلان شهر تهران، تبریز، مشهد و اصفهان نسبت به تجردگرایی پرداختند و دریافتند که تجردگرایی مردان نتیجه تعامل پیچیده ای از عوامل فردی (بلوغ فکری، ارجحیت روابط پیش از ازدواج، ترس از تعهد و حفظ استقلال فردی)، عوامل زمینه ای (سبک زندگی نوین و تغییر نگرش به ازدواج) و عوامل ساختاری (محدودیت های عرفی و قانونی نهاد خانواده و دولت) است. پیامدهای این پدیده، استمرار تجرد، افزایش تنهایی و گرایش به روابط خارج از چارچوب رسمی ازدواج است.

کلاته ساداتی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش کیفی با عنوان «برهم کنش فرهنگ و تجرد: واکاوی ابعاد فردی و اجتماعی-فرهنگی طولانی شدن دوران تجرد دختران در شهر یزد» نشان دادند که تجرد طولانی مدت دختران در شهر یزد در بستر برهم کنش عوامل فردی و زمینه های اجتماعی-فرهنگی شکل می گیرد. با این حال، تمرکز اصلی این پژوهش بر پیامدهای زیسته تجرد، از جمله رنج، فشارهای هنجاری و تأثیر آن بر کیفیت زندگی است و کم تر به نحوه تفسیر، معناپردازی و بازنمایی تجرد از سوی خود افراد در چارچوب مناقشه انتخاب و اجبار می پردازد.

گنجی و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی کیفی با عنوان «گونه شناسی دختران ازدواج نکرده ایلامی بر حسب دلایل تجرد»، هشت سنخ در تفسیر وضعیت دختران مجرد ایلامی استخراج کردند: «دختران مجرد سردرگم»، «دختران مجرد سرخورده»، «تعریف ازدواج تا تحقق ازدواج»، «دختران مجرد مبادله نگر»، «دختران مجرد استقلال طلب»، «انگ خورده گان»، «دختران

گرفتار در پنجره نگرشی بسته» و «دختران مجرد کمال‌گرا». به‌طورکلی، نتایج این مطالعه نشان داد که تغییرات فرهنگی و بستر اقتصادی جامعه نقش تعیین‌کننده‌ای در فراهم شدن یا محدود شدن شرایط ازدواج و افزایش سن ازدواج دختران ایلامی دارند و تأکید می‌کند که تجربه تجرد در این جامعه محصول تعامل میان عوامل فردی، فرهنگی و اقتصادی است.

مطالعه کیفی زمینه‌ها و پیامدهای تأخیر سن ازدواج در بین مردان مجرد شهر تهران توسط مولانپناه و همکاران (۱۴۰۰) که با راهبرد گردن‌دثوری و از طریق مصاحبه با ۳۲ مرد مجرد بالای ۳۰ سال شهر تهران انجام شده بود، نشان داد که مردان مجرد تهرانی با ترکیبی از فشارهای اقتصادی، فرهنگی و فردی مواجه هستند که به افزایش سن ازدواج و افزایش تجرد در میان آن‌ها منجر می‌شود. این یافته‌ها تأکید می‌کند که برنامه‌ریزی‌های اجتماعی و اقتصادی برای کاهش موانع ازدواج می‌تواند به کاهش مجردی طولانی مدت کمک کند.

شجاعی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش کمی با عنوان «جامعه‌شناسی تجردگرایی در ورزشکاران مرد عضو تیم‌های ملی» که بر روی ۱۵۶ ورزشکار انجام شد، دریافتند که بین متغیرهای فردگرایی، سبک زندگی سنتی، سبک زندگی مدرن، باورهای مذهبی، بی‌اعتمادی اجتماعی، هراس از احساس شکست در ازدواج، تجربه ازدواج ناموفق در میان خویشاوندان و هزینه‌های اقتصادی مالی با تجردگرایی رابطه وجود دارد.

آپوستولو و لاجونن^۱ (۲۰۲۵) در پژوهشی در زمینه مشکلات حفظ یک رابطه صمیمی و مجردی در بین ۱۰۹۹ شرکت‌کننده یونانی‌زبان دریافتند افرادی که دشواری بیشتری در حفظ روابط صمیمانه گزارش کردند، بیشتر احتمال دارد که در وضعیت «تجرد بین دو رابطه» یا تجرد انتخابی باشند، نه در رابطه صمیمی. برای مردان این رابطه خطی بود (هرچه دشواری بیشتر، احتمال تجرد بیشتر) و برای زنان این رابطه به شکل منحنی معکوس (U) بود. نتایج این پژوهش حاکی است که تجرد فقط به نبود شریک مربوط نیست، بلکه ممکن است حاصل مشکلات واقعی در حفظ روابط باشد.

بوپارلانت و ماچیا^۲ (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «چرا مجرد هستید؟ بررسی تأثیر دلایل مجرد بودن بر کلیشه‌های مرتبط با بزرگسالان مجرد» در دو مطالعه شامل یک تحقیق همبستگی و یک آزمون آزمایشی با نمونه‌ای به حجم ۵۳۴ نفر از بزرگسالان مجرد دریافتند وقتی تجرد به عنوان یک انتخاب شخصی و آگاهانه (مانند تمرکز بر رشد فردی، شغل یا عدم

1. Apostolou & Lajunen

2. Beuparlant & Machia

تمایل فعلی به رابطه) معرفی می‌شود، افراد مجرد از نظر دیگران گرم‌تر، شایسته‌تر و سازگارتر ارزیابی می‌شوند. در مقابل، زمانی که مجرد به دلایل ناخواسته یا منفی (مانند طردشدن، ناتوانی در حفظ رابطه یا نداشتن جذابیت) نسبت داده می‌شود، قضاوت‌ها به طور معناداری منفی‌تر می‌شود و این افراد بیشتر به عنوان تنها، کم‌تر موفق و دارای نقص‌های شخصیتی درک می‌شوند. این یافته‌ها نشان داد که کلیشه‌های منفی دربارهٔ مجرد نه از خود وضعیت مجرد بودن، بلکه از تفسیر اجتماعی علل آن ناشی می‌شوند.

جاگر و همکاران^۱ (۲۰۲۴) مطالعه‌ای مروری-تحلیلی تحت عنوان نگاهی به دوران مجردی از دیدگاه یک دورهٔ زندگی انجام دادند. نویسندگان با بررسی نظام‌مند پژوهش‌های تجربی و نظری پیشین، الگوهای مجرد را در طول مراحل مختلف زندگی (از جوانی تا میان‌سالی) تحلیل کرده‌اند. در این پژوهش، داده‌های حاصل از مطالعات طولی، پیمایشی و جمعیت‌شناختی مورد استفاده قرار گرفته و مجرد به عنوان فرایندی پویا و زمانمند در بستر تحولات فردی، اجتماعی و ساختاری بررسی شده است. یافته‌های این مطالعه داد که مجرد در بزرگسالی را نمی‌توان صرفاً یک مرحله گذرا یا یک ناکامی در ازدواج دانست، بلکه برای بسیاری از افراد بخشی پایدار از مسیر زندگی است. نتایج حاکی از آن است که تجربه مجرد تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل درهم‌تنیده، از جمله تجارب روابط پیشین، فرصت‌ها و محدودیت‌های ساختاری (مانند وضعیت اقتصادی و بازار ازدواج)، هنجارهای فرهنگی و ترجیحات فردی شکل می‌گیرد. همچنین نشان داده شد که پیامدهای مجرد برای رفاه روانی، سلامت و مشارکت اجتماعی افراد در مراحل مختلف زندگی متفاوت است و این پیامدها به شدت به زمان وقوع مجرد و مدت آن وابسته‌اند. نویسندگان نتیجه می‌گیرند که برای درک دقیق مجرد، باید آن را در چارچوب مسیر زندگی و تعامل میان انتخاب فردی و شرایط اجتماعی تحلیل کرد.

سدهانت و بوانا (۲۰۲۳) پژوهشی با هدف بررسی تأثیر استقلال مالی زنان هندی بر تصمیمات ازدواج آنان انجام دادند. این مطالعه با رویکردی تحلیلی-توصیفی و با اتکا به داده‌های ثانویه و شواهد تجربی موجود دربارهٔ اشتغال، درآمد و الگوهای ازدواج زنان در هند، به بررسی رابطهٔ میان مشارکت اقتصادی زنان و زمان و شیوه تصمیم‌گیری درباره ازدواج پرداخته و نشان دادند که افزایش استقلال مالی، ازدواج را از یک ضرورت اقتصادی به انتخابی آگاهانه تبدیل کرده و موجب تأخیر در ازدواج و طولانی‌شدن دورهٔ مجرد می‌شود. درعین حال، تعارض میان استقلال اقتصادی زنان و هنجارهای سنتی جنسیتی باعث

1. Jager et al.

محدود شدن گزینه‌های ازدواج و تشدید تجرد می‌گردد. در مجموع، تجرد زنان مستقل مالی نه صرفاً انتخاب فردی، بلکه حاصل برهم‌کنش عوامل اقتصادی، فرهنگی و جنسیتی است. یو و هارا (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای با عنوان «ویژگی‌های شغلی، نیات زناشویی و اقدامات جستجوی شریک زندگی: شواهد طولی از ژاپن» که از داده‌های طولی دو گروه سنی ۲۰-۳۴ و ۳۵-۴۰ سال استفاده کرد، نشان دادند که ویژگی‌های شغلی و کیفیت کار می‌تواند در ژاپن بر میل به ازدواج و رفتارهای مرتبط با یافتن شریک تأثیر بگذارد، به‌ویژه برای مردان که شرایط شغلی کم‌تر مطلوب با تمایل کم‌تر به ازدواج و جستجوی شریک همراه است، درحالی‌که برای زنان عوامل اجتماعی محل کار (مثل ارتباط با دیگران) بیشتر مؤثر بوده است.

در مقام جمع‌بندی پیشینه مطالعاتی و وجه تمایز پژوهش حاضر می‌توان گفت که مطالعات متعددی به بررسی علل و پیامدهای تأخیر ازدواج و تجردگرایی پرداخته‌اند. برخی پژوهش‌ها بر عوامل فردی و روانی مانند نگرش‌ها، ترجیحات، سوژگی و تجربیات شخصی افراد تأکید کرده‌اند (شجاعی و همکاران، ۱۳۹۹؛ آپوستولو و لاجون، ۲۰۲۵)، برخی دیگر بر محدودیت‌ها و فشارهای ساختاری اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی از جمله نابرابری‌های جنسیتی، فشارهای اقتصادی، ناامنی شغلی و هنجارهای فرهنگی تمرکز داشته‌اند (مولاپناه و همکاران، ۱۴۰۰؛ سدهانت و بوانا، ۲۰۲۳) و گروهی نیز تعامل میان عوامل فردی و اجتماعی-فرهنگی را برجسته ساخته‌اند (گنجی و همکاران، ۱۴۰۰؛ کلاته‌ساداتی و همکاران، ۱۴۰۲). باوجوداین، بیشتر مطالعات یا محدود به گروه‌های جنسی خاص، یا داده‌های جمعیت‌شناختی و کلان بوده‌اند و کم‌تر به تجربه زیسته و روزمره افراد مجرد و نحوه‌ی معنابخشی آنان به وضعیت تجرد توجه کرده‌اند. پژوهش حاضر با تمایز از پیشینه، بر زنان و مردان مجرد بزرگ‌سال تمرکز دارد و از طریق روش نظریه زمینه‌ای می‌کوشد فرایندهای اجتماعی و فردی مؤثر بر تجربه تجرد را به‌صورت پویا و در متن زندگی واقعی آنان واکاوی کند. هدف اصلی این مطالعه، فهم چگونگی معنابخشی زنان و مردان به وضعیت تجرد و نحوه‌ی تعامل میان انتخاب آگاهانه و محدودیت‌های اجتماعی-فرهنگی در شکل‌گیری این تجربه است. این رویکرد امکان ارائه تصویری واقع‌بینانه‌تر و چندوجهی از تجرد را فراهم می‌کند و تلاش می‌کند خلأ موجود در ادبیات پژوهشی که کم‌تر به تجربه زیسته افراد و فرایندهای درونی و اجتماعی شکل‌دهنده تجرد توجه کرده است، پر کند. از این منظر، این پژوهش می‌تواند به درک عمیق‌تر تعامل میان عاملیت فردی و ساختارهای اجتماعی-فرهنگی در زندگی زنان مجرد و پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و روانی این تجربه کمک کند.

۴. روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر رویکرد، کیفی است و با بهره‌گیری از روش نظریه زمینه‌ای انجام شده است. هدف از به‌کارگیری این روش، کشف و صورت‌بندی فرایندها، معانی و الگوهای اجتماعی مرتبط با پدیده تجردگرایی از دل داده‌های تجربی و زیسته مشارکت‌کنندگان بوده است. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود که امکان هدایت گفت‌وگو در عین حفظ انعطاف‌پذیری و تعمیق تجربه‌های فردی مصاحبه‌شوندگان را فراهم می‌کرد. در این پژوهش، از مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین به عنوان ابزار تحلیلی انعطاف‌پذیر برای سازمان‌دهی داده‌ها استفاده شده است نه به مثابه چارچوبی صلب و مکانیکی. بر این اساس، برخی مقولات بسته به نحوه ظهور در روایت مشارکت‌کنندگان، می‌توانند هم‌زمان واجد ابعاد علی و زمینه‌ای باشند. به‌ویژه در پدیده‌های اجتماعی پیچیده‌ای مانند تجرد در بزرگ‌سالی، مرز میان شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر سیال بوده و در تحلیل نهایی، جایگاه هر مقوله بر اساس غلبه کارکرد تحلیلی آن در تبیین پدیده محوری تعیین شده است.

تحلیل داده‌ها از طریق فرایند نظام‌مند کدگذاری باز، محوری و گزینشی صورت گرفت. در مرحله کدگذاری باز، متن پیاده‌شده مصاحبه‌ها به صورت خط به خط مورد بررسی دقیق قرار گرفت و هر بخش از داده‌ها بر اساس برداشت تحلیلی پژوهش‌گر، در قالب مفاهیم اولیه کدگذاری شد. در مرحله کدگذاری محوری، مفاهیم هم‌معنا و دارای ایده مشترک، در سطوح انتزاعی بالاتر سازمان‌دهی شده و در قالب مقولات اصلی و فرعی دسته‌بندی شدند و روابط میان آن‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. در نهایت، در مرحله کدگذاری گزینشی، با یکپارچه‌سازی مقولات محوری، الگوی نهایی نظریه زمینه‌ای صورت‌بندی شد و مقوله هسته به عنوان محور تبیین‌کننده پدیده مورد مطالعه مشخص گردید.

در بخش نمونه‌گیری، برای انتخاب مشارکت‌کنندگان از ترکیبی از شیوه‌های نمونه‌گیری هدفمند (برای انتخاب افراد واجد شرایط)، نمونه‌گیری نظری (غناي مفهومی مقولات) و گلوله‌برفی (برای دسترسی به شبکه‌های مشارکت‌کنندگان خاص) استفاده شد. مشارکت‌کنندگان مورد مطالعه شامل مردان و زنان مجرد بالای ۳۵ سال شهر تهران بود که تجربه زیسته آن‌ها در زمینه تجرد، امکان تولید داده‌های غنی و معنادار را فراهم می‌ساخت. اگرچه پس از مصاحبه بیست و پنجم، مقولات اصلی تکرار شدند و داده‌های جدید صرفاً به غنای توصیفی می‌افزودند، با این اوصاف فرایند گردآوری داده‌ها پس از انجام ۲۸ مصاحبه

عمیق و در نقطه‌ای که داده‌های جدید منجر به تولید مفاهیم یا مقولات تازه نمی‌شد، به اشباع نظری رسید و متوقف شد، درواقع تکرار مقولات و عدم ظهور مفاهیم جدید در مصاحبه‌های پایانی نشان‌دهنده اشباع نظری بود. نمونه پژوهش شامل ۲۸ نفر (۱۲ مرد و ۱۶ زن) با میانگین سنی ۳۸ سال بود. از لحاظ سطح تحصیلات، ۳ نفر (۱۰٫۷ درصد) دیپلم، ۴ نفر (۱۴٫۳ درصد) کاردانی، ۱۵ نفر (۵۳٫۶ درصد) کارشناسی و ۶ نفر (۲۱٫۴ درصد) کارشناسی ارشد بودند.

در این پژوهش، اصول اخلاقی مطالعات کیفی به‌طور کامل رعایت شده است. پیش از انجام مصاحبه‌ها، هدف پژوهش، نحوه استفاده از داده‌ها و اختیار مشارکت‌کنندگان برای انصراف در هر مرحله به‌صورت شفاف برای آنان توضیح داده شد و رضایت آگاهانه افراد برای شرکت در پژوهش اخذ گردید و تمامی اطلاعات هویتی مصاحبه‌شوندگان در فرآیند پیاده‌سازی، تحلیل و گزارش داده‌ها حذف یا کدگذاری گردید. با توجه به حساسیت برخی موضوعات مطرح‌شده در مصاحبه‌ها، ازجمله تجربه‌های عاطفی و روابط غیررسمی، مصاحبه‌ها در فضایی امن و براساس تمایل و حدود پاسخ‌گویی مشارکت‌کنندگان انجام شد و هیچ‌گونه فشاری برای پاسخ به پرسش‌های حساس اعمال نگردید. همچنین اطمینان داده شد که داده‌ها صرفاً برای اهداف علمی مورد استفاده قرار گرفته و دسترسی به آن‌ها محدود به پژوهش‌گر بوده است.

همچنین به‌منظور حصول اطمینان از اعتبار و پایایی یافته‌های این پژوهش، از معیارهای اعتمادپذیری در پژوهش کیفی، شامل اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری، وابستگی و تأییدپذیری، به شرح زیر بهره گرفته شد:

- اعتبارپذیری: برای افزایش اعتبارپذیری، اقدامات تمرکز بر مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته عمیق، تعامل مداوم پژوهشگر با داده‌ها، بازبینی مداوم فرایند کدگذاری و گفتگوی اعتبارسنجی با مشارکت‌کنندگان انجام شد.

- انتقال‌پذیری: به‌منظور فراهم کردن امکان انتقال‌پذیری نتایج توصیفات غنی از زمینه تحقیق، شرح دقیق فرایند پژوهش و ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان ارائه شده است. در نسخه اصلاح‌شده، بخش توصیف زمینه و مشارکت‌کنندگان با جزئیات بیشتری بسط داده شده است تا خوانندگان بتوانند در مورد قابلیت تعمیم یافته‌ها به بافت‌های مشابه، قضاوت دقیق‌تری داشته باشند.

- وابستگی: به‌منظور افزایش وابستگی کلیه مراحل تحقیق، ازجمله پروتکل مصاحبه، نمونه‌گیری، فرایند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، همراه با یادداشت‌های تحلیلی پژوهشگر،

در یک «دفتر ثبت پژوهش» جامع و نظام‌مند مستند شده است. این امر امکان پیگیری منطق و روند تحقیق را فراهم می‌آورد.

- تأییدپذیری: به منظور افزایش تأییدپذیری، تحلیل‌ها مستقیماً بر اساس داده‌های خام و نقل قول‌های مستقیم مشارکت‌کنندگان استوار شده‌اند.

جدول شماره ۱: مشخصات جمعیتی مشارکت‌کنندگان تحقیق

کد	نام	سن	تحصیلات	وضعیت اشتغال
۱	رضا	۳۶	کارشناسی	فروشنده
۲	میثم	۳۵	دیپلم	آرایشگر
۳	زهرا	۴۰	کارشناسی ارشد	کارمند
۴	اکبر	۳۷	کارشناسی	آزاد
۵	پوریا	۳۶	کارشناسی	مترجم
۶	مهدی	۳۵	کارشناسی	معلم
۷	مهسا	۳۷	کارشناسی ارشد	مدیر
۸	ایرج	۳۸	کارشناسی ارشد	آزاد
۹	نازنین	۳۹	کارشناسی ارشد	حسابدار
۱۰	رؤیا	۴۲	کارشناسی	کارمند
۱۱	زیبا	۳۸	دیپلم	کارمند
۱۲	فرهاد	۳۷	کارشناسی	آزاد
۱۳	روشنک	۳۹	کارشناسی	مهندس
۱۴	الهه	۴۰	کارشناسی	دستیار دندان‌پزشک
۱۵	احمد	۳۷	کارشناسی	کارمند
۱۶	پدرام	۳۶	کاردانی	آزاد
۱۷	شهرام	۴۱	کارشناسی	حسابدار
۱۸	نگار	۳۷	دیپلم	منشی
۱۹	رها	۳۹	کارشناسی	معلم
۲۰	ثنا	۴۰	کارشناسی ارشد	طراح گرافیک
۲۱	فاطمه	۳۶	کاردانی	عکاس
۲۲	فرزاد	۳۷	کارشناسی	تکنسین موبایل

کد	نام	سن	تحصیلات	وضعیت اشتغال
۲۳	فرنوش	۳۸	کارشناسی	پرستار
۲۴	سهراب	۳۶	کارشناسی ارشد	راهنمای گردشگری
۲۵	سارا	۳۷	کاردانی	کارمند
۲۶	شهرلا	۳۸	دیپلم	آزاد
۲۷	بهاره	۴۰	کارشناسی	مربی ورزشی
۲۸	راضیه	۴۳	کارشناسی	پرستار

۵. یافته‌ها

یافته‌های این تحقیق در قالب مفاهیم و فرایندهای کلیدی ارائه شده‌اند تا نشان دهند چگونه زنان و مردان مجرد وضعیت خود را معنا می‌کنند، چه استراتژی‌هایی برای مواجهه با محدودیت‌ها به کار می‌گیرند و پیامدهای تجربه تجرد بر زندگی شخصی، اجتماعی و روانی آنان چیست. مقوله اصلی تحقیق از دل مقولات اصلی و فرعی جدول شماره (۲) استخراج شده است.

جدول شماره ۲: مقولات فرعی، اصلی و هسته تحقیق

مقولات اصلی	ابعاد مدل پارادایمی	مقوله هسته
مقولات فرعی	نااطمینانی اقتصادی	فشار اقتصادی
		بی ثباتی شغلی و درآمد
		کاهش احساس کفایت اقتصادی
		افزایش ریسک‌گریزی
	عاملیت بازاندیشانه در مسیر خودتحقیق	ارزیابی آگاهانه شرایط زندگی و محدودیت‌ها
		مقایسه ازدواج با اهداف و ارزش‌های شخصی
		تصمیم آگاهانه برای تعویق یا اجتناب از ازدواج
		تقویت مسیر رشد، خودتحقیق و استقلال فردی

مقوله هسته	ابعاد مدل پارادایمی	مقولات اصلی	مقولات فرعی
انتخاب بازاندیشانه تجرد در بستر محدودیت‌های ساختاری	شرایط علی	تجربه روابط عاطفی ناموفق	کاهش اعتماد به روابط بلندمدت
			ترس از تعهد و ورود به رابطه جدید
			تجرد به عنوان راهبرد محافظتی
	شرایط زمینه‌ای	ضعف حمایت‌های دولتی از ازدواج	ناکارآمدی و محدودیت سیاست‌های حمایتی
			افزایش هزینه‌های مادی و روانی ازدواج
			کاهش انگیزه و توان افراد برای تشکیل خانواده
			تضعیف نقش دولت به عنوان تسهیلگر ازدواج
		بازتعریف هنجارهای جنسیتی	کاهش بار منفی تجرد و تغییر ارزش‌های اجتماعی
			تضاد نقش‌های سنتی با ارزش‌ها و خواسته‌های فردی
			اجتناب از ازدواج به دلیل نقش‌های محدودکننده
		گفتمان رسانه‌ای و بازنمایی مثبت تجرد	نمایش افراد مجرد موفق و مستقل
			کاهش فشار اجتماعی برای ازدواج
		پذیرش اجتماعی تجرد	مشروعیت بخشی به سبک زندگی مجردانه
			تقویت احساس طبیعی بودن و پذیرفته شدن تجرد
	شرایط مداخله‌گر	تعارض انتظارات خانوادگی	تضاد میان فشار برای ازدواج و حمایت از انتخاب فردی
			تجربه تجرد معنادار یا پرتنش
		سرمایه اجتماعی همسالان	حضور در شبکه‌ای از دوستان مجرد و مستقل
			کاهش احساس تنهایی و تضعیف فشارهای هنجاری
	راهبردها	بازتعریف تجرد	چالش با معنای مسلط ازدواج محور
			مشاهده و مقایسه مسیرهای بدیل زندگی
		خودمختاری هنجاری	فاصله‌گیری گزینشی از هنجارهای مسلط
			بازتنظیم نسبت فرد با هنجارهای اجتماعی در شرایط محدودیت

مقولات اصلی	ابعاد مدل پارادایمی	مقوله هسته	مقولات فرعی
تعویق ازدواج	راهبردها	انتخاب بازاندیشانه تجرد در بستر محدودیت‌های ساختاری	ارزیابی مستمر شرایط فردی و ساختاری
			مدیریت ریسک‌های اقتصادی، شغلی و عاطفی
روابط خارج از عرف			مدیریت نیازهای عاطفی و صمیمی در شرایط محدودیت ساختاری
			انتخابی و کنترل‌شده بودن روابط
ابهام هویتی	پیامدها		بازتعریف نقش‌ها و ارزش‌های شخصی
			تضاد میان خواست‌ها و اهداف فرد و هنجارهای اجتماعی
			فشار روانی و احساس عدم پذیرش
			سازمان‌دهی سبک زندگی
بازتعریف ارزش‌ها و سبک زندگی			بازنگری ارزش‌ها و اولویت‌ها

۵-۱. شرایط علی

تحلیل داده‌های این پژوهش نشان داد که تجربه تجرد زنان و مردان بزرگ‌سال تحت تأثیر مجموعه‌ای از شرایط علی قرار دارد که در شکل‌گیری و دوام تجرد نقش تعیین‌کننده دارند. این شرایط شامل «فشار و ناامنی اقتصادی، عاملیت بازاندیشانه و تجربه روابط عاطفی ناموفق» می‌شوند. در ادامه، هر یک از این شرایط به تفکیک معرفی و بررسی می‌شوند تا چگونگی تأثیر آن‌ها بر تصمیمات، انتخاب‌ها و تجربه زیسته زنان مجرد روشن گردد.

ناامنی اقتصادی

ناامنی اقتصادی در روایت مشارکت‌کنندگان، هم به عنوان عاملی مؤثر در شکل‌گیری اولیه تجرد و هم به مثابه زمینه‌ای پایدار که انتخاب‌ها و راهبردهای بعدی را محدود می‌کند، ظاهر شده است. با این حال، در مدل نهایی پژوهش، این مقوله ذیل «شرایط علی» طبقه‌بندی شده است، زیرا نقش آن در آغاز و تداوم پدیده محوری برجسته‌تر بوده است. لازم به ذکر است فشار اقتصادی و ناامنی اقتصادی از طریق افزایش هزینه‌های ازدواج، کاهش

احساس کفایت اقتصادی، افزایش ریسک‌گریزی و تغییر اولویت‌های زندگی، به عنوان یکی از عوامل ساختاری مؤثر بر تجردگرایی عمل می‌کند. در چنین شرایطی، افراد به منظور کاهش مخاطرات اقتصادی، تصمیم به تعویق یا عدم ازدواج می‌گیرند و تجرد به راهبردی عقلانی برای مواجهه با بی‌ثباتی اقتصادی تبدیل می‌شود. در این باره فرهاد ۳۷ ساله، یکی از شرکت‌کنندگان در مصاحبه، توضیح داد:

«همیشه فکر می‌کردم ازدواج به مرحله ضروریه، ولی وقتی دیدم درآمد کمه و نمی‌تونم به زندگی مستقل و امن بسازم، تصمیم گرفتم فعلاً مجرد بمونم. واقعیت اینه که هنوز از نظر مالی مستقل نیستم و همین باعث شده حس کنم آمادگی ازدواج رو ندارم».

ایرج ۳۸ ساله یکی از مصاحبه‌شوندگان بیان کرد:

«وقتی می‌بینی از نظر مالی و شغلی ثبات نداری، مسئولیت ازدواج از توان آدم خارجه. چند ساله که با پروژه‌ای کار می‌کنم یا قرارداد کوتاه‌مدت دارم. وقتی نمی‌دونی ماه بعد درآمدت چقدره یا اصلاً کاری هست یا نه، نمی‌تونی ازدواج رو جدی بگیری».

عاملیت بازاندیشانه در مسیر خودتحقیقی

یکی از عوامل مهم در شکل‌گیری و تداوم تجرد زنان و مردان بزرگسال، «عاملیت بازاندیشانه در مسیر خودتحقیقی» است. این مفهوم بیان‌گر توانایی فرد برای ارزیابی آگاهانه شرایط زندگی، محدودیت‌های ساختاری و فشارهای اجتماعی و اتخاذ تصمیماتی است که تحقق اهداف شخصی، رشد فردی و استقلال هویتی را ممکن می‌سازد. افرادی که عاملیت بازاندیشانه بالایی دارند، ازدواج را صرفاً به عنوان یک الزام اجتماعی نمی‌بینند، بلکه آن را با اهداف، ارزش‌ها و مسیر رشد فردی خود مقایسه کرده و در صورت ناسازگاری، تصمیم به تعویق یا عدم ازدواج می‌گیرند.

در این فرآیند، تغییر نگرش‌ها و ارزش‌های فردی نسبت به ازدواج و استقلال و خودمختاری نقش مهمی در شکل‌گیری تجرد دارد. به عبارت دیگر، افراد با بازاندیشی مستمر نسبت به زندگی خود، فرصت‌ها و محدودیت‌های محیطی را سنجیده و تصمیماتی می‌گیرند که بیشترین هماهنگی را با اهداف و هویت شخصی آنان دارد. این نوع عاملیت، نه تنها انتخاب تجرد را به عنوان یک پاسخ عقلانی و آگاهانه ممکن می‌سازد، بلکه مسیر رشد، خودتحقیقی و استقلال فردی را نیز تقویت می‌کند. برای نمونه روشنک ۳۹ ساله در این باره می‌گوید:

«قبلاً فکر می‌کردم ازدواج تنها راه خوشبختیه، ولی وقتی دیدم دوستانم با ازدواج هم خوشحال نیستن و بیشتر تحت فشار خانواده و جامعه هستن، ارزش‌ها و اولویت‌هام تغییر کردن».

اکبر ۳۷ ساله می‌گوید:

«با گذشت زمان فهمیدم سبک زندگی فعلی‌ام با ازدواج هم خوانی نداره. الآن می‌تونم مستقل تصمیم بگیرم، کارم رو تغییر بدم و بدون وابستگی برنامه‌ریزی کنم. وقتی این شرایط رو با محدودیت‌ها و تعهدات ازدواج مقایسه می‌کنم، می‌بینم مجرد بودن در این مرحله از زندگی بیشتر با اهداف و مسیر رشد سازگاره».

تجربه روابط عاطفی ناموفق

تجربه روابط عاطفی ناموفق به عنوان یکی از شرایط علی تجردگرایی، نقش مهمی در شکل‌گیری نگرش منفی نسبت به ازدواج ایفا می‌کند. شکست‌های عاطفی می‌توانند منجر به کاهش اعتماد، ترس از تعهد و بدبینی نسبت به پایداری روابط بلندمدت شوند. این تجربه‌ها با افزایش هزینه‌های روانی ورود به رابطه جدید، افراد را به احتیاط بیشتر و اجتناب از ازدواج سوق می‌دهند. در نتیجه، فرد برای محافظت از خود در برابر تکرار آسیب‌های عاطفی، تجرد را به عنوان راهبردی امن‌تر و کم‌ریسک‌تر انتخاب می‌کند.

«چند رابطه عاطفی داشتم که هر کدام به دلایلی شکست خوردن. این تجربه‌ها باعث شد که واقع‌بین‌تر و محتاط‌تر نسبت به ازدواج فکر کنم و قبل از هر تعهدی بیشتر بسنجم» (سارا، ۳۷ ساله).

«بعد از تجربه شکست در رابطه قبلیم، همیشه به ترس از تکرارش همراه منه. الآن ترجیح می‌دم وارد رابطه جدی نشم و مجرد بودن رو راهی برای محافظت از خودم بدونم» (شها، ۳۸ ساله).

۲-۵. شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای هر پدیده اجتماعی، بسترهایی هستند که بدون توجه به آن‌ها فهم عمیق کنش‌ها، نگرش‌ها و انتخاب‌های افراد امکان‌پذیر نخواهد بود. انتخاب تجردگرایی نیز به عنوان یک الگوی نوظهور یا تقویت شده در جامعه معاصر، در خلأ شکل نگرفته و متأثر از مجموعه‌ای از گفتمان‌ها، ساختارها و هنجارهای اجتماعی است. در این میان، «گفتمان رسانه‌ای مسلط، ضعف حمایت‌های دولتی از نهاد ازدواج، پذیرش فزاینده اجتماعی تجرد و بازتعریف هنجارهای جنسیتی مرتبط با آن»، از مهم‌ترین شرایط زمینه‌ای محسوب می‌شوند که نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به نگرش‌ها و انتخاب‌های افراد دارند.

بررسی این شرایط زمینه‌ای، امکان تحلیل دقیق‌تر فرایندهای اجتماعی مؤثر بر تجردگرایی و درک پیوند میان ساختار و عاملیت فردی را فراهم می‌سازد. در ادامه به توضیح هر یک از موارد پرداخته شده است.

غیبت کارکردی دولت و ضعف ساختاری

ضعف حمایت‌های دولتی از ازدواج به عنوان یکی از شرایط زمینه‌ای و ساختاری تجردگرایی، نقش مهمی در کاهش انگیزه و توان افراد برای تشکیل خانواده ایفا می‌کند. ناکارآمدی یا محدود بودن سیاست‌های حمایتی در حوزه‌هایی مانند اشتغال پایدار، مسکن، تسهیلات مالی و پوشش‌های رفاهی، هزینه‌های مادی و روانی ازدواج را افزایش می‌دهد. در چنین شرایطی، ازدواج از یک مسیر تسهیل‌شده به تصمیمی پرریسک و پرهزینه تبدیل می‌شود و افراد ترجیح می‌دهند تا زمان دستیابی به حداقلی از امنیت اقتصادی، آن را به تعویق بیندازند. به این ترتیب، ضعف حمایت‌های دولتی بستر ساختاری لازم را برای گسترش تجردگرایی فراهم می‌کند و نقش دولت را به عنوان تسهیلگر ازدواج تضعیف می‌سازد. در این خصوص فرزاد ۳۷ ساله می‌گوید:

«واقعیت اینه که وام ازدواج خیلی کمه و هزینه‌های مراسم و مسکن هم بالاست. وقتی می‌بینم دولت کمک زیادی نمی‌کنه، انگیزه‌ای برای ازدواج پیدا نمی‌کنم و ترجیح می‌دم فعلاً مجرد بمونم».

پدرام ۳۶ ساله نیز می‌گوید:

«الآن شرایط طوره که ازدواج بیشتر شبیه یه فشار مالی و دغدغه اضافه‌ست. وقتی حمایت‌های دولتی واقعی نیست، طبیعیه که خیلی‌ها ترجیح بدن ازدواج رو عقب بندازن».

بازتعریف هنجارهای جنسیتی

انتظارات و استانداردهای اجتماعی درباره نقش‌های زن و مرد در خانواده و جامعه می‌تواند بر تصمیم افراد برای ازدواج تأثیر بگذارد. اگر این هنجارها محدودکننده یا نابرابر باشند، برخی افراد ممکن است به دلیل تضاد با ارزش‌ها و ترجیحات شخصی، از ازدواج اجتناب کنند و تجرد را انتخاب کنند. در همین رابطه زهرا ۴۰ ساله می‌گوید:

«وقتی ارزش‌های سنتی کم‌رنگ‌تر می‌شن، تجرد دیگه بار منفی قبلی رو نداره. الآن مجرد بودن برای زنان لزوماً شکست یا نقص نیست، بلکه حتی در دنیای جدید می‌تونه نشونه استقلال

و تمرکز روی رشد فردی باشه».

«همیشه این حس رو داشتم که ازدواج برای زن‌ها یه بسته آماده از انتظارات داره؛ اینکه اولویت زندگی ت خانواده باشه، از شغلت بزنی یا نقش‌هایی رو بدون انتخاب واقعی قبول کنی. این باعث می‌شه خیلی از زن‌ها فکر کنن ازدواج با مسیر و خواسته‌های خودشون همخوانی نداره» (رها، ۴۰ ساله).

گفتمان رسانه‌ای و بازنمایی مثبت تجرد

گفتمان رسانه‌ای اگرچه در مدل پارادایمی به عنوان یکی از شرایط زمینه‌ای در نظر گرفته شده است، اما در سطح تجربی، نقشی فعال در بازتعریف هنجارهای مرتبط با ازدواج و تجرد ایفا می‌کند و از این طریق بر بازاندیشی و ارزیابی فردی مشارکت‌کنندگان اثر می‌گذارد. گفتمان رسانه‌ای با بازنمایی مثبت تجرد، به عنوان یکی از شرایط زمینه‌ای تجردگرایی، نقش مهمی در عادی‌سازی و مشروعیت‌بخشی به این سبک زندگی ایفا می‌کند. رسانه‌ها با نمایش افراد مجرد موفق، مستقل و رضایت‌مند، تجرد را نه به مثابه کمبود، بلکه به عنوان انتخابی آگاهانه و سازگار با زندگی مدرن معرفی می‌کنند. این بازنمایی‌ها با تضعیف پیوند میان ازدواج و خوشبختی، نگرش عمومی را تغییر داده و حساسیت اجتماعی نسبت به مجردماندن را کاهش می‌دهند. در نتیجه، رسانه‌ها با شکل‌دهی به معناها و الگوهای ذهنی، زمینه فرهنگی لازم برای تقویت و تداوم تجردگرایی را فراهم می‌سازند. در همین رابطه، میثم ۳۵ ساله می‌گوید:

«شبکه‌های اجتماعی و صفحات مجازی پُر از داستان‌هایی هستن که افراد مجرد موفق و مستقل رو نشون می‌ده. این باعث شد حس کنم تنها نیستم و مجرد بودن می‌تونه من رو به اهدافم برسونه».

ثنا ۴۰ ساله نیز اظهار می‌کند:

«وقتی تو فیلم‌ها و شبکه‌های اجتماعی زندگی مجردها به عنوان یه زندگی با ارزش و معنی دار نشون داده می‌شه، نگاه جامعه به مجرد بودن عوض می‌شه و این سبک زندگی عادی‌تر به نظر می‌آد».

پذیرش اجتماعی تجرد (تجردگرایی مشروع)

پذیرش اجتماعی تجرد به این معناست که مجردماندن دیگر به عنوان یک انحراف یا شکست فردی تلقی نمی‌شود، بلکه به تدریج به عنوان یکی از سبک‌های مشروع زندگی به

رسمیت شناخته می‌شود. کاهش فشارهای هنجاری خانواده، خویشاوندان و جامعه برای ازدواج، به افراد امکان می‌دهد بدون احساس انگ زنی یا طرد اجتماعی، مجرد را انتخاب یا ادامه دهند. این تغییر زمینه‌ای، فضای فرهنگی و اجتماعی لازم را فراهم می‌کند تا افراد تصمیم درباره ازدواج را آگاهانه‌تر، دیرتر یا حتی آگاهانه به تعویق انداخته و مجردگرایی را به عنوان یک انتخاب معنادار تجربه کنند. در این باره راضیه ۴۳ ساله توضیح می‌دهد:

«دیدم که دوستان و همکارانم هم مجرد موندن یا ازدواج شون رو عقب انداختن. این باعث شد بفهمم مجرد بودن تو محیط من پذیرفته و طبیعیه».

رضا ۳۶ ساله تجربه‌اش را این گونه بیان کرد:

«تو جمع دوستان و شبکه‌های اجتماعی، مجرد بودن به عنوان یه سبک زندگی محترم و طبیعی دیده می‌شه. این حس پذیرش باعث می‌شه تجردم عادی و درست به نظر بیاد».

۳-۵. شرایط مداخله‌گر

در تحلیل پدیده مجردگرایی، برخی عوامل به مثابه شرایط مداخله‌گر عمل می‌کنند، به این معنا که نقش آن‌ها در تقویت، تضعیف یا جهت‌دهی اثر شرایط زمینه‌ای و ساختاری بر کنش فردی است. این شرایط، در سطح تعاملات نزدیک و روابط معنادار افراد قرار دارند و تعیین می‌کنند که افراد چگونه فشارهای اقتصادی، هنجارهای جنسیتی، گفتمان‌های فرهنگی و پذیرش اجتماعی مجرد را تجربه و تفسیر کنند. در این پژوهش تعارض انتظارات خانوادگی و سرمایه اجتماعی شبکه‌های همسال و دوستان مجرد به عنوان مهم‌ترین شرایط مداخله‌گر شناسایی شدند که نقش تعیین‌کننده‌ای در فعال یا محدود شدن عاملیت بازاندیشانه افراد در مسیر مجردگرایی ایفا می‌کنند.

تعارض انتظارات خانوادگی

خانواده یکی از مهم‌ترین عرصه‌هایی است که فشارها و حمایت‌های هنجاری مرتبط با ازدواج و مجرد در آن تلاقی می‌یابد. در این پژوهش، خانواده نه صرفاً به عنوان نهادی فشارآور یا حامی، بلکه به مثابه میدانی از تعارض انتظارات ظاهر می‌شود که در آن هم‌زمان صداهای متناقضی درباره ضرورت ازدواج، استقلال فردی، اولویت‌های شخصی و زمان‌بندی زندگی شنیده می‌شود. این تعارض، به عنوان یک شرط مداخله‌گر، نقش تعدیل‌کننده‌ای در رابطه میان شرایط زمینه‌ای (مانند ضعف حمایت‌های دولتی، هنجارهای جنسیتی و پذیرش

اجتماعی (تجرد) و انتخاب فرد به تجرد ایفا می‌کند. در مواردی که بخشی از خانواده رویکردی حمایتی نسبت به تجرد فرد دارد - از طریق پذیرش انتخاب شخصی، فراهم کردن امنیت عاطفی یا کاهش فشارهای هنجاری - فرد امکان بیشتری برای بازاندیشی آگاهانه درباره مسیر زندگی خود می‌یابد و تجرد را نه از سر اجبار، بلکه به مثابه انتخابی معنادار تجربه می‌کند. در مقابل، فشارهای مستمر خانوادگی برای ازدواج می‌تواند این فرایند بازاندیشی را مختل کرده یا تجرد را به تجربه‌ای پرتنش و همراه با احساس گناه و مقاومت تبدیل کند. به این ترتیب، خانواده با ایفای نقش مداخله‌گر، نه تعیین‌کننده مطلق، بلکه تنظیم‌کننده شدت و کیفیت تجربه تجرد است. احمد ۳۷ ساله به عنوان یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره می‌گوید:

«یه سری از اعضای خانواده فشار می‌آوردن که ازدواج کنم، ولی بعضی‌ها حمایت می‌کردن و می‌گفتن اولویت خودت مهمه. همین تضاد باعث شد بتونم مجرد بودنم رو به عنوان یه انتخاب شخصی تجربه کنم».

سرمایه اجتماعی همسالان

شبکه‌های اجتماعی دوستان و همسالان، به‌ویژه دوستان مجرد و مستقل، یکی دیگر از شرایط مداخله‌گر مهم در فرایند تجردگرایی هستند. برخلاف پذیرش اجتماعی تجرد که در سطح کلان هنجاری عمل می‌کند، سرمایه اجتماعی شبکه‌های همسال در سطح تعاملات روزمره شکل می‌گیرد و از طریق حمایت عاطفی، همدلی تجربی و ارائه الگوهای زیسته بدیل، تصمیم فرد برای تجرد را تقویت یا تسهیل می‌کند. حضور در شبکه‌ای از دوستانی که تجرد را تجربه یا انتخاب کرده‌اند، موجب کاهش احساس تنهایی، تضعیف فشارهای هنجاری برای ازدواج و افزایش احساس طبیعی بودن و قابل قبول بودن تجرد می‌شود. این شبکه‌ها با فراهم کردن منابع نمادین و عاطفی، اثر محدودیت‌های ساختاری و انتظارات فرهنگی را تعدیل کرده و امکان فعال شدن عاملیت بازاندیشانه افراد را افزایش می‌دهند. در این زمینه زیبا ۳۸ ساله بیان می‌کند:

«دوستام همه مجرد و مستقل هستن و زندگی موفق و رضایت بخشی دارن. بودن در کنارشون بهم نشون داد که مجرد بودن محدودیتی ایجاد نمی‌کنه و می‌تونه انتخابی معنادار و پذیرفتنی باشه».

نازنین ۳۹ ساله یادآور می‌شود:

«وقتی با دوستان مجردم وقت می‌گذرونم، حس می‌کنم تنها نیستم و مجرد بودن می‌تونه یه انتخاب اجتماعی پذیرفته‌شده باشه. این شبکه بهم کمک کرد فشارهای ازدواج رو کم‌تر حس کنم و تصمیم آگاهانه‌م قوی‌تر بشه».

درمجموع، تعارض انتظارات خانوادگی و سرمایه اجتماعی شبکه‌های همسال به‌عنوان شرایط مداخله‌گر، نقش کلیدی در شکل‌دهی مسیر تجردگرایی ایفا می‌کنند. این عوامل به‌مثابه عواملی تنظیم‌کننده عمل می‌کنند که تعیین می‌کنند شرایط ساختاری، هنجاری و فرهنگی چگونه در تجربه زیسته افراد معنا می‌یابند. به این ترتیب، شرایط مداخله‌گر با تسهیل یا محدودکردن امکان بازاندیشی، نقش مهمی در فعال‌شدن عاملیت فردی و تبدیل تجرد از یک وضعیت تحمیلی به انتخابی آگاهانه و معنادار دارند.

۴-۵. راهبردها

در این پژوهش، تحلیل راهبردهای افراد مجرد نشان می‌دهد که آن‌ها چگونه با فشارها و انتظارات اجتماعی درباره ازدواج مواجه می‌شوند. این راهبردها بازتاب انتخاب‌های آگاهانه و کنش‌های فردی هستند و تجرد را سبک زندگی و ابزاری برای تحقق استقلال شخصی و اجتماعی معرفی می‌کنند.

راهبردهای اتخاذشده توسط مشارکت‌کنندگان را نمی‌توان صرفاً به‌عنوان کنش‌های فردی یا ترجیحات شخصی در نظر گرفت، بلکه این راهبردها در پیوند مستقیم با مقوله محوری پژوهش قابل فهم هستند. مشارکت‌کنندگان در مواجهه با مجموعه‌ای از محدودیت‌های ساختاری ازجمله ناامنی اقتصادی، بی‌ثباتی شغلی، فشارهای هنجاری مرتبط با ازدواج و گفتمان‌های متعارض فرهنگی، به ارزیابی مداوم موقعیت خود پرداخته و راهبردهایی را برگزیده‌اند که امکان حفظ عاملیت فردی، مدیریت عدم قطعیت و بازتعریف مسیر زندگی را برای آنان فراهم می‌کند. از این منظر، هر یک از راهبردهای شناسایی‌شده در این پژوهش را می‌توان پاسخی بازاندیشانه به این محدودیت‌ها دانست که در آن، کنش فردی نه در تقابل با ساختار، بلکه در تعامل با آن شکل گرفته است.

بر اساس تحلیل داده‌ها، چهار راهبرد اصلی شناسایی شد که می‌توان آن‌ها را در سطوح معنایی، هنجاری، تصمیمی و کنشی صورت‌بندی کرد؛ «بازتعریف تجرد، خودمختاری هنجاری، تعلیق ازدواج و روابط خارج از عرف». این راهبردها ابعاد مختلف عاملیت بازاندیشانه مشارکت‌کنندگان را در مواجهه با شرایط ساختاری بازنمایی می‌کنند. چهار راهبرد

اصلی شامل تجرد انتخابی، یعنی بازتعریف تجرد به عنوان مسیر خودمختار؛ روابط خارج از عرف برای پاسخگویی به نیازهای عاطفی و اجتماعی بدون تبعیت کامل از نُرْم‌ها؛ تعلیق ازدواج، یعنی اولویت‌بخشی به تثبیت شغل، استقلال مالی و رشد فردی؛ و خودمختاری هنجاری، یعنی فاصله‌گیری از هنجارهای مسلط و شکل‌دهی زندگی بر اساس ارزش‌ها و اولویت‌های شخصی هستند. این راهبردها چارچوبی نظری برای تحلیل انتخاب‌های فردی و کنش‌های مقابله‌ای مجردها در تعامل با ساختارهای اجتماعی فراهم می‌کنند.

بازتعریف تجرد

راهبرد بازتعریف تجرد را می‌توان راهبردی معنایی-تفسیری دانست که مشارکت‌کنندگان از طریق آن، معنای مسلط ازدواج محور از زیست بزرگسالانه را به چالش می‌کشند. در این راهبرد، تجرد دیگر به عنوان وضعیتی ناقص، موقت یا ناشی از ناکامی تلقی نمی‌شود، بلکه به مثابه انتخابی آگاهانه، قابل دفاع و معنادار بازسازی می‌گردد. این بازتعریف حاصل فرایند ارزیابی انتقادی تجربه‌های زیسته، مشاهده مسیرهای بدیل زندگی و مقایسه پیامدهای ازدواج و تجرد در شرایط عدم قطعیت ساختاری است. مشارکت‌کنندگان با تکیه بر این بازاندیشی، روایت‌های مسلطی را که خوشبختی، ثبات و تکامل فردی را منحصرأ در چارچوب ازدواج تعریف می‌کنند، مورد پرسش قرار می‌دهند. پوریا ۳۶ ساله در این زمینه بیان می‌کند:

«قبلاً فکر می‌کردم ازدواج تنها راه خوشبختی و تکامل هست، ولی زندگی و دیدن دوستان مجرد موفق بهم نشون داد که ازدواج الزام نیست. برای همین تصمیم گرفتم مجرد بمونم و این انتخاب رو آگاهانه و معنادار تجربه کنم».

میثم ۳۵ ساله نیز می‌گوید:

«قبل‌ها فکر می‌کردم ازدواج یه چیز ضروریه، اما الآن فهمیدم ازدواج فقط یکی از مسیرهای زندگیه و می‌شه بدون ازدواج هم زندگی پرمعنی و پرباری داشت».

خودمختاری هنجاری

خودمختاری هنجاری به عنوان راهبردی هنجاری-ارزشی به این معناست که فرد با در نظر گرفتن محدودیت‌ها و فشارهای ساختاری، از انتظارات و هنجارهای غالب اجتماعی درباره ازدواج فاصله می‌گیرد. فرد، به جای پیروی اجباری از هنجارها، تجرد را به عنوان راهی

برای سازگاری با محدودیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موجود انتخاب می‌کند. بدین ترتیب، فاصله‌گیری از هنجارهای مسلط نشان‌دهنده یک واکنش استراتژیک به شرایط ساختاری است که هم‌زمان امکان تصمیم‌گیری فردی و بازاندیشانه را نیز فراهم می‌کند. در این راهبرد، افراد با آگاهی از هنجارهای غالب پیرامون سن مناسب ازدواج، نقش‌های جنسیتی و مسیرهای مطلوب زندگی، به صورت گزینشی با این هنجارها مواجه می‌شوند و الزام اخلاقی یا اجتماعی آن‌ها را مورد پرسش قرار می‌دهند. خودمختاری هنجاری به مشارکت‌کنندگان امکان می‌دهد ضمن حفظ آگاهی از قضاوت‌های اجتماعی، حدود تبعیت از این هنجارها را خود تعیین کرده و تصمیم‌های زیستی خود را بر اساس اولویت‌ها، ارزش‌ها و شرایط واقعی زندگی اتخاذ کنند. رؤیا ۴۲ ساله پیرامون این راهبرد می‌گوید:

«همیشه می‌گفتن زن‌ها باید تو سن مشخصی ازدواج کنن و خانواده تشکیل بدن. من تصمیم گرفتم از این هنجارها فاصله بگیرم و زندگی خودم رو بر اساس اولویت‌ها و ارزش‌هام بسازم». همچنین، احمد ۴۰ ساله تجربه‌اش را این‌گونه بیان کرد:

«وقتی دیدم می‌تونم بدون این‌که کامل به انتظارات جامعه عمل کنم، موفق و خوشحال باشم، حس آزادی کردم. این فاصله‌گرفتن باعث شد مجردبودنم رو به عنوان یه انتخاب شخصی و آگاهانه ببینم و سبک زندگی خودم رو بسازم».

این روایت‌ها نشان می‌دهد که خودمختاری هنجاری بیش از آن‌که نشانه هنجارگریزی باشد، بیانگر تلاشی آگاهانه برای بازتنظیم نسبت فرد با هنجارهای اجتماعی در شرایط عدم قطعیت ساختاری است.

تعویق ازدواج

تعویق ازدواج را می‌توان راهبردی بازاندیشانه دانست که مشارکت‌کنندگان در مواجهه با ناهم‌خوانی میان انتظارات هنجاری ازدواج و ناتوانی ساختارهای اقتصادی، شغلی و نهادی در تضمین ثبات زندگی مشترک اتخاذ کرده‌اند، راهبردی که در آن، تصمیم به ازدواج نکردن در حال حاضر به عنوان تعویق آگاهانه و محاسبه شده معنا می‌یابد. در روایت مشارکت‌کنندگان، تعویق ازدواج حاصل فرایند ارزیابی مستمر شرایط فردی و ساختاری است که طی آن، ازدواج به آینده‌ای نامعلوم اما مشروط به بهبود شرایط اقتصادی، شغلی یا عاطفی موکول می‌شود. الهه ۴۰ ساله در توضیح این راهبرد بیان می‌کند:

«الآن تمرکزم روی کارمه. ازدواج رو عقب انداختم چون اول می‌خوام استقلال مالی و شخصی

خودم رو داشته باشم».

نگار ۳۷ ساله نیز معتقد است:

«فکر می‌کنم هنوز وقتش برای ازدواج نرسیده. اول می‌خوام کارم رو تثبیت کنم و خودم رو بهتر بشناسم».

این روایت‌ها نشان می‌دهد که تعویق ازدواج بیش از آن‌که ناشی از بی‌میلی به ازدواج باشد، بازتابی از عدم قطعیت ساختاری و تلاش برای مدیریت ریسک‌های آینده است.

روابط خارج از عرف

اتخاذ روابط خارج از عرف را می‌توان راهبردی بازاندیشانه در پاسخ به هم‌زمانی فشارهای هنجاری ازدواج و محدودیت‌های اقتصادی و نهادی دانست، راهبردی که از طریق آن، مشارکت‌کنندگان می‌کوشند در شرایطی که ساختارهای رسمی امکان تحقق ازدواج را محدود ساخته‌اند، نیازهای جنسی، عاطفی و صمیمی خود را به شیوه‌ای انتخابی و کنترل‌شده مدیریت کنند. در روایت مشارکت‌کنندگان، این نوع روابط به‌عنوان راه‌حلی موقتی و موقعیتی در مواجهه با ناتوانی ساختارهای اقتصادی و اجتماعی در فراهم‌سازی شرایط ازدواج پایدار معنا می‌یابد. رضا ۳۶ ساله در تبیین این راهبرد می‌گوید:

«من دوست دارم روابط نزدیک داشته باشم، ولی فعلاً ازدواج نمی‌کنم. بعضی وقت‌ها با دوستانم ارتباط عاطفی دارم که رسمی نیست و کسی هم خبر نداره. این روابط باعث می‌شه احساس تنهایی نکنم، البته می‌دونی تأمین نیازهای جنسی هم در این دوره نمونه کار سختی نیست».

فاطمه ۳۶ ساله می‌گوید:

«دوست دارم روابطی داشته باشم که رسمی نباشن. این طوری می‌تونم تجربه‌های عاطفی و اجتماعی‌ام رو تونزنگی مجردی دنبال کنم، بدون این‌که ازدواج رو شرط لازم بدونم».

۵-۵. پیامدها

با تحلیل داده‌های مصاحبه‌ای و کدگذاری‌های انجام‌شده، دو پیامد اصلی تجردگرایی در زمینه اجتماعی و هویتی افراد شناسایی شد. نخست، ابهام هویتی که ناشی از تضاد میان انتظارات اجتماعی و هویت فردی است و موجب سردرگمی و بازاندیشی در نقش‌ها،

ارزش‌ها و جایگاه فرد در جامعه می‌شود. دوم، بازانندیشی و بازتعریف ارزش‌ها و سبک زندگی که نشان‌دهنده فرآیندی فعال و آگاهانه است که فرد، در مواجهه با فشارهای هنجاری و محدودیت‌های ساختاری، هویت و مسیر زندگی خود را بازسازی و بازتعریف می‌کند. به این ترتیب، تجرد هم می‌تواند تجربه‌ای چالش‌برانگیز و گاهی همراه با فشار اجتماعی باشد و هم تجربه‌ای سازنده و رشد‌دهنده که به فرد امکان می‌دهد سبک زندگی و ارزش‌های خود را مطابق اهداف و شرایط شخصی خود شکل دهد.

ابهام هویتی

یکی از پیامدهای تجردگرایی، ابهام هویتی است. هنگامی که فرد تصمیم به تجرد می‌گیرد یا به دلیل شرایط ساختاری قادر به ازدواج نیست، ممکن است با تضاد میان انتظارات اجتماعی و هویت شخصی خود مواجه شود. این وضعیت می‌تواند باعث سردرگمی فرد نسبت به نقش‌های اجتماعی، جایگاهش در خانواده و جامعه و حتی هویت جنسی یا عاطفی او شود.

فرد مجرد در مواجهه با هنجارهای غالب و فشارهای اجتماعی، گاهی بین مسیر زندگی شخصی و انتظارات جامعه دچار کشمکش می‌شود. تضاد میان ارزش‌ها و اهداف شخصی و انتظارات فرهنگی و اجتماعی، به ویژه انتظاراتی که بر ازدواج و تشکیل خانواده تمرکز دارند، می‌تواند فشار روانی، احساس انزوا و عدم پذیرش ایجاد کند و فرد را به بازانندیشی درباره نقش‌ها و اولویت‌های شخصی وادارد.

به این ترتیب، تجرد تجربه‌ای است که تعامل پیچیده‌ای میان خواست‌های شخصی و فشارهای اجتماعی ایجاد می‌کند. ابهام هویتی در این زمینه ناشی از تضاد میان فشارهای هنجاری برای ازدواج و انتخاب یا وضعیت تجرد فرد است و می‌تواند تجربه‌های روانی و اجتماعی او، از جمله اضطراب هویتی و تلاش برای بازتعریف نقش‌ها و ارزش‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. در این رابطه فرزاد ۳۷ ساله اظهار می‌کند:

«گاهی اوقات حس می‌کنم در تعارضم. از یک طرف می‌دونم مجرد بودن انتخاب خودمه، ولی از طرف دیگه نمی‌دونم چقدر با هنجارهای جامعه همخونی داره».

سارا ۳۷ ساله اشاره می‌کند:

«گاهی فکر می‌کنم جامعه منو چطور می‌بینه و آیا این سبک زندگی واقعاً هویت منه یا فقط واکنشی به فشارهاست».

بازتعریف ارزش‌ها و سبک زندگی

یکی دیگر از پیامدهای تجردگرایی، بازاندیشی و بازتعریف ارزش‌ها و سبک زندگی است. تجربه تجرد فرد را وادار می‌کند تا اهداف، اولویت‌ها و سبک زندگی خود را دوباره مورد ارزیابی قرار دهد و آن‌ها را بر اساس شرایط شخصی و اجتماعی موجود بازسازی کند. این پیامد نشان‌دهنده فرآیندی فعال و آگاهانه است که فرد، در مواجهه با فشارهای هنجاری و محدودیت‌های ساختاری، هویت و مسیر زندگی خود را بازتعریف می‌کند. در این زمینه، افراد مجرد اغلب ارزش‌ها و نقش‌های شخصی خود را بازبینی می‌کنند، مرزهای هویت خود را شفاف‌تر می‌سازند و سبک زندگی خود را به گونه‌ای تنظیم می‌کنند که هم با اهداف شخصی‌شان همخوانی داشته باشد و هم فشارهای اجتماعی را مدیریت کند. بازاندیشی سبک زندگی به فرد امکان می‌دهد زندگی را به شکلی معنادار و متناسب با شرایط خود سازمان‌دهی کند، بدون آن‌که الزاماً با هنجارهای اجتماعی در تضاد باشد. در این زمینه، نمونه‌هایی از مصاحبه‌ها عبارت‌اند از:

«مجردبودن باعث شد دقیق‌تر فکر کنم که واقعاً چه چیزهایی برایم مهمه و چه نوع زندگی‌ای می‌خوام داشته باشم. تصمیم گرفتم سبک زندگی و ارزش‌هایم رو خودم تعریف کنم، نه این‌که صرفاً مطابق انتظار جامعه باشه» (شهرام، ۴۱ ساله).

«تجرد باعث شد به خودم وقت بدم تا اولویت‌هایم و علایقم رو بهتر بشناسم و تصمیم بگیرم چه زندگی‌ای می‌خوام داشته باشم» (بهاره، ۴۰ ساله)

به این ترتیب، بازاندیشی و بازتعریف ارزش‌ها و سبک زندگی، نشان‌دهنده یک فرایند هویتی و رشد فردی است که تجرد برای فرد فراهم می‌کند و تجربه‌ای سازنده و فعالانه از زندگی مستقل را نمایان می‌سازد.

۵-۶. مقوله هسته

پس از کدگذاری محوری و تحلیل روابط میان مقولات، مشخص شد که در میان تمامی شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها، مقوله‌ای وجود دارد که به صورت نظام‌مند سایر مقولات را به یکدیگر پیوند می‌دهد و قابلیت تبیین کل پدیده مورد مطالعه را داراست. این مقوله که به عنوان مقوله هسته انتخاب شد، «انتخاب بازاندیشانه تجرد در بستر محدودیت‌های ساختاری» است و بیانگر آن است که تجرد در تجربه زیسته زنان و

مردان بزرگ سال، نه صرفاً نتیجه یک انتخاب آزاد و ترجیح فردی و نه صرفاً پیامد اجبارها و محدودیت‌های ساختاری است، بلکه حاصل فرایندی بازاندیشانه است که در آن فرد با ارزیابی عقلانی شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی و با در نظر گرفتن ظرفیت‌ها و اهداف شخصی خود، به مجرد به عنوان راهبردی منطقی، کم‌ریسک و سازگار با شرایط موجود دست می‌یابد. در این فرایند، شرایط علی مانند نااطمینانی اقتصادی، تجربه روابط عاطفی ناموفق و عاملیت بازاندیشانه در مسیر خودتحقق، افراد را وارد مرحله‌ای از ارزیابی انتقادی زندگی می‌کند. هم‌زمان، شرایط زمینه‌ای از جمله ضعف حمایت‌های دولتی از ازدواج، بازتعریف هنجارهای جنسیتی، گفتمان رسانه‌ای مسلط و پذیرش اجتماعی مجرد، بستر فرهنگی و اجتماعی لازم را برای مشروعیت بخشی به مجرد فراهم می‌سازد.

در این میان، شرایط مداخله‌گر نظیر تعارض انتظارات خانوادگی و سرمایه اجتماعی شبکه‌های همسال تعیین می‌کنند که این ارزیابی بازاندیشانه با چه شدتی تجربه شود و تا چه حد به کنشی آگاهانه و تثبیت شده منجر گردد. بر اساس این مقوله هسته، راهبردهایی چون بازتعریف مجرد، خودمختاری هنجاری، تعلیق ازدواج و روابط خارج از عرف، پاسخ‌هایی عقلانی و موقعیتی به ساختارهای محدودکننده تلقی می‌شوند. این راهبردها نشان می‌دهند که افراد مجرد، به جای انفعال در برابر ساختار، از طریق بازاندیشی، معنا بخشی و انتخاب‌های گزینشی، عاملیت خود را حفظ می‌کنند و مسیر زندگی خویش را بازتنظیم می‌نمایند. در عین حال، پیامدهایی چون ابهام هویتی و تناقض فردی-اجتماعی نشان می‌دهد که این انتخاب بازاندیشانه همواره بدون تنش و هزینه نیست. افراد اگرچه مجرد را به عنوان راهبردی عقلانی برمی‌گزینند، اما همچنان در میدان کشاکش میان هنجارهای مسلط اجتماعی و هویت فردی خود قرار دارند. از این رو، مجردگرایی بیش از آن که وضعیتی پایدار و قطعی باشد، فرایندی پویا، زمانمند و قابل بازاندیشی است که در بستر تحولات ساختاری و فرهنگی جامعه شکل می‌گیرد. در مجموع، نظریه زمینه‌ای حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که مجردگرایی در ایران معاصر را باید به عنوان شکلی از کنش اجتماعی بازاندیشانه فهم کرد که در آن عاملیت فردی و محدودیت‌های ساختاری نه در تقابل، بلکه در تعامل با یکدیگر عمل می‌کنند. این رویکرد امکان فاصله‌گیری از دوگانه ساده‌انگارانه «انتخاب/اجبار» را فراهم می‌سازد و تصویری واقع‌بینانه‌تر از تجربه زیسته زنان و مردان مجرد بزرگ سال ارائه می‌دهد. تصویری که می‌تواند مبنای تحلیل‌های علمی دقیق‌تر و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی حساس به واقعیت‌های زیسته افراد قرار گیرد.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با رویکرد نظریه زمینه‌ای، تجربه تجرد در میان بزرگسالان را به عنوان یک پدیده پیچیده، پویا و چندبعدی بررسی کرد. یافته‌ها نشان داد که تجرد، صرفاً یک وضعیت انفعالی ناشی از محدودیت‌های اقتصادی یا اجتماعی نیست و نه تنها یک انتخاب فردی بر اساس ترجیحات شخصی محسوب می‌شود، بلکه محصول تعامل مستمر میان انتخاب‌های فردی، محدودیت‌های ساختاری و هنجارهای فرهنگی-اجتماعی است. به عبارت دیگر، تجربه تجرد در این مطالعه نه یک نتیجه یک‌بعدی، بلکه محصول یک فرآیند بازاندیشانه و تصمیم‌گیری عقلانی است که فرد با سنجش فرصت‌ها و محدودیت‌ها، مسیر زندگی خود را بازتعریف می‌کند.

یافته‌های این پژوهش نشان داد که عامل محوری «انتخاب بازاندیشانه تجرد در بستر محدودیت‌های ساختاری» نقش کلیدی در تبیین تجربه افراد دارد. این انتخاب، محصول ترکیبی از ارزیابی فردی از شرایط زندگی، تجربه روابط عاطفی پیشین، ارزیابی منابع مالی و اقتصادی و اهداف رشد فردی است. افراد تجرد را نه صرفاً به دلیل اجبار اجتماعی یا اقتصادی، بلکه به عنوان راهبردی عقلانی برای مدیریت ریسک‌های زندگی و دستیابی به خودتحقق انتخاب می‌کنند.

نتایج نشان داد که شرایط علی همچون ناامنی اقتصادی، تجربه روابط عاطفی ناموفق و عاملیت بازاندیشانه در مسیر خودتحقق، افراد را وارد فرآیندی از ارزیابی عقلانی زندگی می‌کند. ناامنی اقتصادی، نه فقط به عنوان مانعی بیرونی، بلکه به مثابه عاملی معنابخش در تصمیم‌گیری‌های زیستی عمل می‌کند و ازدواج را از یک هنجار بدیهی به تصمیمی پرریسک و نیازمند محاسبه تبدیل می‌سازد. در چنین شرایطی، تجرد برای بسیاری از مشارکت‌کنندگان راهبردی عقلانی برای مدیریت عدم قطعیت، کاهش ریسک و حفظ ثبات روانی و اقتصادی تلقی می‌شود. در کنار این عامل ساختاری، یافته‌ها نشان داد که عاملیت بازاندیشانه نقش محوری در تبدیل تجرد از یک وضعیت تحمیلی به انتخابی آگاهانه دارد. مشارکت‌کنندگان با بازاندیشی در ارزش‌ها، مشاهده تجربه‌های ناموفق اطرافیان و ارزیابی محدودیت‌های نهادی، هنجارهای سنتی ازدواج را به چالش می‌کشند و مسیرهای بدیل زندگی را امکان‌پذیر می‌سازند. این یافته نشان می‌دهد که تجرد در این مطالعه، بیش از آن که نشانه گسست از هنجارها باشد، حاصل نوعی عقلانیت زیستی و تلاش برای هم‌خوانی میان سبک زندگی، هویت فردی و شرایط واقعی جامعه است. شرایط زمینه‌ای شناسایی شده

در پژوهش، ازجمله ضعف کارکردی دولت در حمایت از ازدواج، بازتعریف هنجارهای جنسیتی، گفتمان رسانه‌ای مسلط و پذیرش اجتماعی فزاینده تجرد، بستر فرهنگی و نهادی لازم را برای مشروعیت بخشی به این انتخاب فراهم می‌کنند. این شرایط نه تنها فشار هنجاری ازدواج را تضعیف می‌کنند، بلکه امکان بازاندیشی و انتخاب آگاهانه را برای افراد افزایش می‌دهند. به‌ویژه بازنمایی مثبت تجرد در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، نقش مهمی در عادی سازی این سبک زندگی و کاهش احساس انحراف یا ناکامی ایفا می‌کند. در این میان، شرایط مداخله‌گر مانند تعارض انتظارات خانوادگی و سرمایه اجتماعی شبکه‌های همسال، نقش تنظیم‌کننده‌ای در شدت و کیفیت تجربه تجرد دارند. یافته‌ها نشان داد که خانواده می‌تواند هم‌زمان منبع فشار و حمایت باشد و بسته به نوع واکنش خانواده، تجرد می‌تواند به تجربه‌ای پرتنش یا انتخابی معنادار تبدیل شود. همچنین، شبکه‌های دوستان مجرد با فراهم کردن حمایت عاطفی و الگوهای زیسته بدیل، نقش مهمی در تقویت عاملیت بازاندیشانه و کاهش فشارهای هنجاری ایفا می‌کنند.

راهبردهای شناسایی شده در این پژوهش، شامل بازتعریف تجرد، خودمختاری هنجاری، تعویق ازدواج و روابط خارج از عرف، نشان داد که افراد مجرد کنشگرانی منفعل نیستند، بلکه به‌صورت فعال و بازاندیشانه با محدودیت‌های ساختاری مواجه می‌شوند. این راهبردها بیانگر تلاش افراد برای حفظ کنترل بر زندگی، مدیریت نیازهای عاطفی و اجتماعی و بازتنظیم نسبت خود با هنجارهای مسلط هستند. به این معنا، تجرد نه پایان مسیر زندگی، بلکه شکلی از سازمان‌دهی مجدد آن است. در سطح پیامدها، یافته‌ها دو تجربه هم‌زمان و گاه متناقض را نشان می‌دهد. از یک سو، ابهام هویتی ناشی از تضاد میان هنجارهای ازدواج‌محور و هویت فردی و از سوی دیگر، بازاندیشی و بازتعریف ارزش‌ها و سبک زندگی که امکان رشد فردی و خودآگاهی را فراهم می‌کند. این دو پیامد نشان می‌دهد که انتخاب بازاندیشانه تجرد همواره بدون هزینه نیست و افراد همچنان در میدان کشاکش میان خواست‌های شخصی و انتظارات اجتماعی قرار دارند. با این حال، همین تنش‌ها زمینه‌ساز بازتعریف هویت و بازسازی معناهای زندگی می‌شود.

در مجموع، نظریه زمینه‌ای برآمده از این پژوهش نشان داد که تجردگرایی در ایران معاصر را باید به عنوان پدیده‌ای پویا، زمانمند و مبتنی بر فرآیندهای بازاندیشانه فهم کرد. پدیده‌ای که در آن عاملیت فردی و ساختارهای اجتماعی-فرهنگی در تعامل مستمر با یکدیگر قرار دارند. تجرد نه صرفاً پیامد فشارهای ساختاری و نه صرفاً بازتاب ترجیحات فردی یا سبک‌های نوین زندگی است، بلکه در قالب فرآیندی تدریجی و عقلانی شکل می‌گیرد که طی آن افراد با

سنجش هم‌زمان امکانات، محدودیت‌ها و اهداف شخصی، مسیر زیستی خود را به صورت بازاندیشانه سامان می‌دهند. تجردگرایی معاصر را می‌توان ترکیبی از عقلانیت فردی، بازاندیشی هویتی و سازگاری فعال با شرایط اجتماعی-فرهنگی دانست. افراد شرکت‌کننده در این پژوهش، تجرد را نه به مثابه واکنشی انفعالی به فشارهای اقتصادی و اجتماعی و نه صرفاً به عنوان نشانه‌ای از فردگرایی مدرن، بلکه به عنوان راهبردی زیستی و حساب شده برای مدیریت عدم قطعیت‌های زندگی، کاهش ریسک‌های ازدواج و دستیابی به رشد فردی و خودتحقق انتخاب کرده‌اند. در این فرآیند، تجرد به شکلی پویا معنا می‌یابد و می‌تواند در دوره‌هایی از زندگی به عنوان انتخابی موقت، مشروط یا بازنگری پذیر تلقی شود، امری که نشان‌دهنده سیالیت هویت و انعطاف‌پذیری مسیرهای زندگی در جامعه معاصر است.

این یافته‌ها پیامدهای مهمی برای سیاست‌گذاری اجتماعی، برنامه‌ریزی خانواده و مداخلات مشاوره‌ای به همراه دارد. سیاست‌ها و برنامه‌هایی که همچنان بر الگوی هنجاری و یکدست ازدواج زود هنگام و تشکیل خانواده تأکید دارند، قادر به درک واقعیت‌های زیسته نسل جدید بزرگ سالان نخواهند بود. در مقابل، اتخاذ رویکردی واقع‌بینانه و حساس به زمینه، مستلزم به رسمیت شناختن تنوع مسیرهای زندگی، تقویت اختیار و عاملیت فردی و کاهش فشارهای هنجاری یک‌سویه است. در این راستا، گسترش حمایت‌های اقتصادی و نهادی، فراهم‌سازی امنیت شغلی و اجتماعی و توسعه خدمات آموزشی و مشاوره‌ای متناسب با شرایط واقعی زندگی، می‌تواند به تصمیم‌گیری آگاهانه‌تر افراد درباره ازدواج یا تجرد و کاهش تنش‌های هویتی و روانی ناشی از آن کمک کند. علاوه بر این، بازتعریف گفتمان‌های فرهنگی پیرامون ازدواج و تجرد، به‌ویژه در رسانه‌ها و نهادهای اجتماعی، نقش مهمی در کاهش انگ‌زدایی از تجرد و ارتقای رفاه روانی و اجتماعی افراد مجرد ایفا می‌کند. پذیرش تجرد به عنوان یکی از مسیرهای مشروع و معنادار زندگی بزرگ سالانه، می‌تواند زمینه را برای شکل‌گیری روابط سالم‌تر، تصمیم‌های مسئولانه‌تر و تجربه زیسته رضایت‌بخش‌تر فراهم سازد.

در نهایت، این پژوهش بر اهمیت اتخاذ نگاهی تلفیقی و فرآیندی به پدیده تجرد تأکید می‌کند و نشان می‌دهد که فهم واقع‌بینانه تجردگرایی در جامعه معاصر ایران تنها از رهگذر توجه هم‌زمان به عاملیت فردی و ساختارهای اجتماعی-فرهنگی امکان‌پذیر است. چنین نگاهی نه تنها به غنای ادبیات نظری در حوزه خانواده و سبک‌های زندگی می‌افزاید، بلکه می‌تواند مبنایی علمی برای طراحی سیاست‌ها و مداخلاتی باشد که با تحولات اجتماعی و نیازهای واقعی افراد هم‌خوانی بیشتری دارند.

رعایت اصول اخلاق پژوهش

در تمامی مراحل پژوهش، اصول امانت‌داری علمی، شفافیت در گزارش یافته‌ها، استناد صحیح به منابع و رعایت حقوق مالکیت فکری به طور کامل رعایت شده است.

مشارکت نویسنده

نویسنده مسئولیت طراحی و تدوین پژوهش، جست‌وجوی منابع، استخراج داده‌ها، تحلیل داده‌ها، تفسیر یافته‌ها، نگارش و بازنگری مقاله و تأیید نسخه نهایی آن را بر عهده داشته است.

منابع مالی

این پژوهش هیچ‌گونه حمایت مالی برای انجام پژوهش، نگارش یا انتشار مقاله از سوی هیچ شخص یا سازمانی دریافت نکرده است.

تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌کند که هیچ‌گونه تعارض منافی در ارتباط با این پژوهش وجود ندارد.

منابع

- اشتراوس، انسلم و کوربین، جولیت (۱۳۸۵). مبانی پژوهش کیفی: نظریه زمینه‌ای. ترجمه بیوک محمدی. تهران: نی.
- اینگلهارت، رونالد (۱۴۰۰). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی. ترجمه مریم وتر، تهران: کویر.
- ترابی، فاطمه، شمس قهفرخی، زهرا (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر تأخیر سن ازدواج در ایران و جهان، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۶ (۳۲)، ۱۷۵-۱۴۱.
- رشوند سرخکوله، مریم، وجدانی، فاطمه (۱۳۹۹). مطالعه رابطه فردگرایی و برابری جنسیتی با ارزش ازدواج (مورد مطالعه: دختران ازدواج‌نکرده ۲۰ تا ۳۴ ساله شهر تهران)، فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۷ (۲)، ۱۶۱-۱۲۵.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۸). جامعه‌شناسی خانواده، تهران: سروش.
- سبزه‌ای محمدتقی، افشارکهن جواد، قدسی علی‌محمد، روشن‌پور امین (۱۴۰۴). تجردگرایی در بین مردان مجرد طبقه متوسط شهری (مورد مطالعه: مردان ساکن چهار کلانشهر ایران) مسائل اجتماعی ایران ۱۶ (۴): ۹۱-۱۲۹.
- شجاعی، وحید، نجفیان، فاطمه، صمدی، حسین (۱۳۹۹). جامعه‌شناختی تجردگرایی در ورزشکاران مرد عضو تیم‌های ملی، مطالعات روانشناسی ورزشی، ۹ (۳۱)، ۸۳-۹۶.
- شکریگی، عالی (۱۴۰۴). «افزایش ۷ برابری آمار تجرد قطعی؛ بحران ملی یا انتخاب؟» توسعه ایرانی، ۳۰ آذر ۱۴۰۴. قابل دسترس در: <https://www.toseeirani.ir>

- طیب‌نیا، محمد صالح، کاردوانی، راحله، یراقی، سعیده (۱۴۰۲). گونه‌شناسی کیفی نگرش به ازدواج در بین دانشجویان مجرد دانشگاه‌های اصفهان، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۴ (۲)، ۱۲۲-۱۰۱.
- عبدالهی، مهدی (۱۴۰۰). تحولات خانواده و تغییر الگوهای ازدواج در ایران. تهران: آگاه.
- کاظمی، عباس (۱۳۹۸). زندگی روزمره و کنش اجتماعی. تهران: نی.
- کلاته‌ساداتی، احمد، صادقیه، سارا، جعفری‌ایمن، فاطمه، صادقیان، زهرا (۱۴۰۲). برهمکنش فرهنگ و تجرد: واکاوی ابعاد فردی و اجتماعی- فرهنگی طولانی شدن دوران تجرد دختران در شهر یزد، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۸ (۳۶)، ۵۱-۹۱.
- گنجی، محمد، پیری، حسن، واحدیان، مرتضی (۱۴۰۰). گونه‌شناسی دختران ازدواج‌نکرده ایلامی برحسب دلایل تجرد، فصلنامه مطالعات زن و خانواده، ۹ (۱)، ۲۱۲-۱۸۹.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۶). مدرنیته و هویت شخصی. ترجمه ناصر فکوهی. تهران: نی.
- محسنی‌تبریزی، علیرضا (۱۳۹۴). گذار به بزرگ‌سالی در ایران. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۰). روش‌شناسی نظریه زمینه‌ای. تهران: جامعه‌شناسان.
- مولانپناه، زهره، رحمانی‌خلیلی، احسان، وثوقی، منصور (۱۴۰۰). مطالعه جامعه‌شناختی زمینه‌ها و پیامدهای تأخیر سن ازدواج در بین مردان مجرد شهر تهران. مطالعات راهبردی زنان، ۲۴ (۹۴)، ۱۶۱-۱۸۴.
- میرزایی، محمد، قربانی، فرزاد (۱۳۹۴). جهت‌گیری ارزشی مادی‌گرایانه- فرامادی‌گرایانه و زمان‌بندی ازدواج (مطالعه موردی: مردان و زنان در شرف ازدواج استان کهگیلویه و بویراحمد)، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۰ (۲۰)، ۵۰-۷۱.
- Apostolou, M., & Lajunen, T. J. (2025). Difficulties in Keeping an Intimate Relationship and Singlehood. *Evolutionary Psychology*, 23(3), 1-6
- Beauparlant, E. T., & Machia, L. V. (2024). Why are you single?: Examining the influence of reasons for being single on the stereotypes associated with single adults. *Current Psychology*, 43(35), 28475-28487.
- Dykstra, P. A., & Poortman, A. R. (2010). Economic resources and remaining single: Trends over time. *European Sociological Review*, 26(3), 277-290.
- Esteve, A., García-Román, J., & Permanyer, I. (2012). The gender-gap reversal in education and its effect on union formation: the end of hypergamy?. *Population and Development Review*, 38(3), 535-546.
- Esteve, A., Kashyap, R., Roman, J. G., Cheng, Y. H. A., Fukuda, S., Nie, W., & Lee, H. O. (2020). Demographic change and increasing late singlehood in East Asia, 2010-2050. *Demographic Research*, 43, 1367-1398.
- Jager, J., Rauer, A., & Pettit, G. S. (2024). A lifecourse perspective on singlehood. *Research in Human Development*, 21(1), 1-5.
- Joshi, P., Quane, J. M., & Cherlin, A. J. (2009). Contemporary work and family issues affecting marriage and cohabitation among low-income single mothers. *Family Relations*, 58(5), 647-661.

- Kowal, M., & Adamczyk, K. (2025). Sociodemographic and cultural factors are related to singlehood rates: A multilevel analysis across 59 countries from the World Values Survey. *Plos one*, 20(10), e0335416.
- Mendiola, A. M., & Cortina, C. (2025). Gender implications of new assortative mating patterns: mating down and sharing more equally the domestic work?. *Review of Economics of the Household*, 1-25.
- Rubio, G. (2014). How love conquered marriage: Theory and evidence on the disappearance of arranged marriages. Unpublished manuscript.
- Santos, H. C., Varnum, M. E., & Grossmann, I. (2017). Global increases in individualism. *Psychological science*, 28(9), 1228-1239.
- Shobande, O. A. (2025). Costs of Love: A Constrained Utility Approach to Marital Decisions and Family Outcomes. *Research in Economics*, 79 (3), 1-15
- Sidhant, J., & Bhawna, C. (2023). The effect of financial independence of Indian women on their marriage decisions. *Social Evolution & History*, 22(1), 123-142.
- Van den Berg, L., & Verbakel, E. (2022). Trends in singlehood in young adulthood in Europe. *Advances in Life Course Research*, 51, 100449.
- Yu, W. H., & Hara, Y. (2020). Job characteristics, marital intentions, and partner-seeking actions: Longitudinal evidence from Japan. *Demographic Research*, 43, 1510-1539.

References In Persian

- Abdollahi, M. (2021). Family transformations and changing marriage patterns in Iran. Agah Publications. [In Persian]
- Einglhart, R. (2021). Cultural transformation in advanced industrial society (M. Vatar, Trans.). Kavir Publications. [In Persian]
- Ganji, M., Piri, H. and Vahedian, M. (2021). Typology of unmarried Ilamian girls According to reasons of Singleness. *Journal of Woman and Family Studies*, 9(1), 189-212. [In Persian]
- Giddens, A. (2017). Modernity and self-identity (N. Fakuhi, Trans.). Ney Publishing. [In Persian]
- Kalate Sadati, A., Sadeghieh, S., Jafari Naeimi, F. and Sadeghian Moghadam, Z. (2024). The Intersection of Culture and Celibacy: Exploring Individual and Socio-Cultural Aspects of Prolonged Single Life among Unmarried Women in Yazd, Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 18(36), 51-91. [In Persian]
- Kazemi, A. (2019). Everyday life and social action. Ney Publishing. [In Persian]
- Mirzaie, M. and Ghorbani, F. (2015). Materialistic and Post-Materialistic Value

- Orientation and the Timing of Marriage (Case Study: Men and Women in the Threshold of Marriage in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province). *Journal of Population Association of Iran*, 10(20), 50-71. [In Persian]
- Mohammadpour, A. (2011). *Grounded theory methodology*. Jamehshenasan Publishing. [In Persian]
 - Mohseni-Tabrizi, A. (2015). *Transition to adulthood in Iran*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
 - Molapanah, Z., Rahmani Khalili, E. and Vosoughi, M. (2022). Sociological study of the contexts and consequences of delaying the age of marriage among unmarried men in Tehran. *Women's Strategic Studies*, 24(94), 161-184. [In Persian]
 - Rashvand Sorkhkouleh, M. and Vojdani, F. (2021). The Relationship between Individualism and Gender Equality with the Value of Marriage (Case Study: Unmarried Girls Aged 20 to 34 in Tehran). *Ferdowsi University of Mashhad Journal of Social Sciences*, 17(2), 125-161. [In Persian]
 - sabzehei, M. T., Afshar Kohan, J., Ghodsi, A. M. and Roshanpour, A. (2026). Celibacy among Single Urban Middle-Class Men: (Case of Study of Men Living in Four Iranian Metropolis). *Social Problems of Iran*, 16(4), 91-129. [In Persian]
 - Saroukhani, B. (2019). *Sociology of the family*. Soroush Publishing. [In Persian]
 - Shakerbigi, A. (2025). Sevenfold increase in the rate of permanent singlehood: A national crisis or a choice? *Tose'e Irani*. <https://www.toseeirani.ir>. [In Persian]
 - Shojaei, V., najafian, F. and samadi, H. (2020). Sociology of Celibacy in Male Athletes of National Teams. *Sport Psychology Studies*, 9(31), 83-96. [In Persian]
 - Strauss, A., & Corbin, J. (2006). *Basics of qualitative research: Grounded theory* (B. Mohammadi, Trans.). Ney Publishing. [In Persian]
 - Tayebnia, M. S., Kardavani, R. and Yaraghy, S. (2023). Qualitative Typology of Attitude towards Marriage among Unmarried Students of Isfahan Universities. *Journal of Applied Sociology*, 34(2), 101-122. [In Persian]
 - Torabi, F. and Shams Ghahfarokhi, Z. (2021). Factors Affecting Marriage Delay in Iran and around the World. *Journal of Population Association of Iran*, 16(32), 141-175. [In Persian]